

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Кафедра філософії і суспільних наук

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ:

Методичні вказівки до семінарських занять
для підготовки здобувачів вищої освіти
освітнього першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю – 231 Соціальна робота

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри філософії
і суспільних наук

Протокол № 2 від 24.09.2021 р.

ІСТОРИЯ УКРАЇНИ: Методичні вказівки до семінарських занять для підготовки здобувачів вищої освіти освітнього першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю – 231 – Соціальна робота / Укл. доц. Герасименко^оО.В. – Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2021. – 62 с.

Укладач: **Герасименко Олена Володимирівна**, доцент, к. іст. н.,
доцент кафедри філософії і суспільних наук
НУ «Чернігівська політехніка»

Відповідальний

за випуск: **Герасименко Олена Володимирівна**, доцент, к. іст. н.,
доцент кафедри філософії і суспільних наук
НУ «Чернігівська політехніка»

Рецензент: **Нітченко Алла Григорівна**, доцент, к. іст. н.,
доцент кафедри правоохоронної діяльності та загально
правових дисциплін НУ «Чернігівська політехніка»

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1 ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
2 МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
3 ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ.....	6
4 КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ	7
5 ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ.....	8
6 ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
7 СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	12
8 ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	13
9 ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ	27
10 МЕТОДИ НАВЧАННЯ	50
11 ФОРМИ КОНТРОЛЮ	53
12 РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ	54
13 ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS	55
14 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	56
15 ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ	62

ВСТУП

Дисципліна «Історія України» належить до нормативної частини освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів за спеціальністю 231 – Соціальна робота. **Предметом** вивчення навчальної дисципліни «Історія України» є український етнос та його еволюція як на власній етнічній території, так і поза її межами в її хронологічній послідовності.

Міждисциплінарні зв'язки: досягнення мети навчального курсу «Історія України» можливе при поєднанні викладу матеріалу з історії України з дисциплінами: історія української культури, громадянська освіта тощо.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

Змістовий модуль 1. Становлення української народності від найдавніших часів до середини XIII ст.

Тема: Предмет і завдання курсу «Історія України». Вступ.

Тема: Українські землі за первісної доби.

Тема: Східнослов'янська цивілізація: епоха становлення.

Тема: Українські землі у IX – XIII столітті.

Змістовий модуль 2. Українські землі у XIV – XVIII ст.

Тема: Українські землі у XIV – XVI ст.

Тема: Національно-визвольна боротьба українського народу проти Речі Посполитої у серед. XVII ст. Відродження Української держави.

Тема: Українські землі за часів козацької державності (к. XVII – XVIII ст.).

Змістовий модуль 3. Українські землі у кінці XVIII ст. до повалення самодержавства в Російській імперії

Тема: Період кризи феодално-кріпосницьких відносин і початок національного відродження в Україні (кінець XVIII – перша пол. XIX ст.).

Тема: Україна в другій пол. XIX ст.

Тема: Українські землі на початку XX ст. (1900 – 1917 рр.).

Змістовий модуль 4. Шлях України до незалежності (1917 – 1991 рр.). Україна на сучасному етапі

Тема: Українські національно-визвольні змагання (1917 – 1921 рр.).

Тема: Радянська Україна в умовах тоталітарного режиму (1921 – 1938 рр.).

Тема: Україна у Другій світовій війні (1939 – 1945 рр.).

Тема: Соціально-економічні та політичні процеси в Україні (1950 – 1980 рр.).

Тема: Україна на зламі століть (кінець XX – початок XXI ст.).

Підсумковий контроль проводиться відповідно до діючого Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань студентів ЧНТУ, погодженого вченою радою ЧНТУ (протокол № 9 від 26.10.2015 р.) і затвердженого ректором (Наказ ректора ЧНТУ № 181 від 29 жовтня 2015 р.).

Семестровий контроль здійснюється у формі *екзамену* для студентів денної форми навчання.

1 ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань 23 – Соціальна робота	Нормативна
Модулів – 4	Спеціальність 231 – Соціальна робота	Рік підготовки:
Змістових модулів – 4		1-й
Загальна кількість годин – 120		Семестр
		1-й сем.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи здобувача вищої освіти – 5,6	Рівень вищої освіти: <i>перший (бакалаврський)</i>	Лекції
		16 год.
		Практичні, семінарські
		14 год.
		Самостійна робота
90 год.		
		Вид контролю: екзамен

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить $4:5,6=0,7$.

Застосовані скорочення:

ЗВО – здобувач вищої освіти.

Передумовою для вивчення дисципліни «Історія України» є раніше успішне засвоєння дисциплін: «Історія України», «Всесвітня історія», «Громадянська освіта», «Людина і світ».

2 МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «Історія України» полягає у засвоєнні уроків минулого та його критичному осмисленні, об'єктивному оцінюванні суспільно-історичних явищ та історичних особистостей; вихованні державницької позиції та патріотизму; формуванні історичної свідомості, навичок наукового прогнозування майбутнього; використанні набутих знань і навичок на практиці, в професійній діяльності.

Під час вивчення дисципліни здобувач вищої освіти (ЗВО) має набути або розширити наступні загальні компетентності, передбачені освітньою програмою:

ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія України» є:

- 1) володіння знаннями критичного ставлення до аналізу історичного матеріалу;
- 2) володіння знаннями власного погляду на історичні явища та події;
- 3) володіння знаннями неупередженого ставлення до інших етносів, етнічних груп, окремих осіб та їхньої ролі в історії;
- 4) володіння знаннями історичного мислення;
- 5) володіння знаннями усвідомлення ролі та місця України в світовій історії.

а також здатність: працювати з історичними документами; творчо та критично мислити, правильно оцінювати ті чи інші історичні події та факти; аналізувати й оцінювати чинну соціально-економічну політику країни, політичні процеси на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

3 ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Під час вивчення дисципліни ЗВО має досягти або вдосконалити наступні програмні результати навчання (ПРН), передбачені освітньою програмою:

ПРН1. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами.

У підсумку ЗВО повинні **знати**:

- основний зміст і поняття всіх розділів навчальної програми;
- мати чітке уявлення про основні історичні принципи;
- особливості історичного розвитку регіонів України;
- розуміти історію як безперервний процес, в якому сплелися закономірності й суперечності, геополітичне положення держави і ментальність її народу, геніальні прозріння й помилки його вождів, впливи близьких і далеких сусідів.

вміти:

- з'ясовувати передумови та джерела зародження певних історичних явищ;
- працювати з історичними документами;
- творчо мислити, правильно оцінювати ті чи інші історичні події та факти;
- виявляти закономірності сучасного стану суспільства;
- прогнозувати перспективи нових економічних та соціально-політичних реформ;
- організовувати ефективну систему управління соціальними процесами відповідно до національних традицій;
- робити самостійні висновки і застосовувати набуті знання у повсякденній діяльності.

4 КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

З тими ЗВО, які до проведення підсумкового семестрового контролю не встигли виконати всі обов'язкові види робіт та мають підсумкову оцінку від 0 до 19 балів (за шкалою оцінювання), проводяться додаткові індивідуальні заняття, за результатами яких визначається, наскільки глибоко засвоєний матеріал, та чи необхідне повторне вивчення дисципліни. Дисципліну можна вважати такою, що засвоєна, якщо здобувач вищої освіти:

Знає:

- основний зміст і поняття всіх розділів навчальної програми;
- має чітке уявлення про основні історичні принципи;
- особливості історичного розвитку регіонів України;
- розуміє історію як безперервний процес, в якому сплелися закономірності й суперечності, геополітичне положення держави і ментальність її народу, геніальні прозріння й помилки його вождів, впливи близьких і далеких сусідів.

Вміє:

- з'ясовувати передумови та джерела зародження певних історичних явищ;
- працювати з історичними документами;
- творчо мислити, правильно оцінювати ті чи інші історичні події та факти;
- виявляти закономірності сучасного стану суспільства;
- прогнозувати перспективи нових економічних та соціально-політичних реформ;
- організовувати ефективну систему управління соціальними процесами відповідно до національних традицій;
- робити самостійні висновки і застосовувати набуті знання у повсякденній діяльності.

5 ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з дисципліни є поточний та семестровий контроль. Поточний контроль складається з опитувань, які проводяться під час лекцій, а також під час семінарських занять. Запитання для поточного контролю знаходяться у відповідних методичних рекомендаціях. Семестровий контроль проводиться у вигляді екзамену, запитання до якого на початку семестру розміщується у системі дистанційного навчання. Екзаменаційні білети знаходяться в пакеті документації на дисципліну.

6 ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Становлення української народності від найдавніших часів до середини XIII ст.

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Історія України». Вступ

Походження терміну «історія». Визначення «історія», «історія України». Предмет і завдання історії України. Періодизація курсу «Історія України». Історіографія. Джерельна база.

Тема 2. Українські землі за первісної доби

Первісний лад. Палеоліт. Архантропи. Ашельська епоха. Неандертальці. Мустьєрська епоха. Кроманьйонці. Давні форми релігії. Мезоліт. Неоліт. Неолітична революція. Енеоліт. Перший великий суспільний поділ праці.

Трипільська культура. Доба бронзи. Другий великий поділ праці. Ранній залізний вік на українських землях.

Тема 3. Східнослов'янська цивілізація: епоха становлення

Етногенез. Теорії етногенезу слов'ян. Походження слов'янських народів. Грецька колонізація Північного Причорномор'я – міста-держави, суспільний устрій, заняття, побут, вірування, культура, місце в історії України. Стародавні слов'яни в період великого переселення народів. Передумови утворення держави у східних слов'ян. Заснування Києва. Походження Русі. Термін «Русь».

Тема 4. Українські землі у X – XIII столітті

Утворення Давньоруської держави та її еволюція (кінець IX – початок 70-х років X ст.). Найвище піднесення Давньоруської держави за доби великих князів Володимира Святославовича та Ярослава Володимировича (Мудрого). Давньоруські землі в період феодальної роздробленості. Галицько-Волинська держава – спадкоємиця Київської Русі. Значення Давньоруської держави: проблеми, дискусії, сучасні оцінки.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Українські землі у XIV – XVIII ст.

Тема 5. Українські землі у XIV – на початку XVI ст.

Соціально-економічний розвиток України у другій половині XIV – перша половина XVI ст. Люблінська унія 1569 р. і зміна політичного становища українських земель. Боротьба українського народу проти експансії католицизму. Запорізька Січ. Виникнення, устрій, життя козацтва. Боротьба українського народу проти іноземних загарбників у другій половині XIV – перша половина XVI ст.

Тема 6. Національно-визвольна революція українського народу проти

Речі Посполитої у серед. XVII ст. Відродження Української держави

Причини, характер, рушійні сили української національно-визвольної революції. Основні етапи національно-визвольної революції. Порівняльний аналіз наслідків Зборівської та Білоцерківської угод. Ліквідація польсько-шляхетського режиму і становлення Української національної держави. Українсько-московський договір 1654 року та оцінка його наслідків у історичній літературі. Березневі статті Б. Хмельницького. Руїна.

Тема 7. Українські землі за часів козацької державності (к. XVII – XVIII ст.)

Зміцнення української державності за часів гетьманування І. Мазепи. Бендерська конституція П. Орлика. Соціально-економічне становище Лівобережної України в другій половині XVIII ст. Наступ російського царизму на українську політичну автономію. Малоросійська колегія. Остаточна ліквідація політичної автономії України (друга половина XVIII ст.). Поширення кріпосного права. Антифеодальна боротьба народних мас України у XVIII ст. Формування української етнічної території.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. Українські землі у кінці XVIII ст. до повалення самодержавства в Російській імперії

Тема 8. Період кризи феодально-кріпосницьких відносин і поч. національного відродження в Україні (кін. XVIII – перша пол. XIX ст.)

Політичне становище українських земель, їх адміністративний устрій. Вітчизняна війна 1812 р. та участь в ній українського народу. Криза феодально-кріпосницької системи. Розвиток торгівлі. Міста. Масонство. Декабристи та їх діяльність в Україні. Розвиток суспільно-політичного руху в Україні. Кирило-Мефодіївське товариство. Загальний підсумок розвитку України в добу феодалізму.

Тема 9. Україна в другій пол. XIX ст.

Реформи 60-70 х років та їх значення для соціально-економічного розвитку України. Розвиток капіталізму в промисловості і сільському господарстві. Посилення соціального і національного гніту. Валуєвський циркуляр і Емський указ. Західноукраїнські землі у складі Австро-Угорщини. Суспільно-політичне життя. Революційно-демократичний рух. Революційне народництво. Ліберально-буржуазний рух. Виникнення і розвиток національного руху. М. П. Драгоманов. Громади.

Тема 10. Українські землі на початку XX століття

Особливості економічного розвитку України. Виникнення та діяльність перших українських партій. Історичні передумови, хід і наслідки революції 1905 – 1907 рр. Активізація національного руху. Столипінська аграрна реформа в Україні. Особливості економічного і політичного розвитку західноукраїнських земель у 1910 – 1914 рр. Україна в Першій світовій війні: регіональний аспект.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. Шлях України до незалежності (1917 – 1991 рр.). Україна на сучасному етапі

Тема 11. Українські національно-визвольні змагання (1917 – 1921 рр.)

Лютнева революція. Українська Центральна Рада. Жовтнева революція та загострення класової боротьби на Україні: неоднозначність оцінок. Проголошення УНР, відносини з Радянською Росією. Гетьманська Держава П. Скоропадського. Українська Директорія: внутрішня, зовнішня політика. Події в Західній Україні, створення ЗУНР. Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр.: причини, характер, наслідки. Встановлення радянської влади. Проголошення України радянською республікою.

Тема 12. Радянська Україна в умовах тоталітарного режиму (1921 – 1938 рр.)

Вступ України до складу Союзу РСР: дискусії навколо питання, неоднозначність оцінок. Підсумки розвитку народного господарства і культури республіки у роки НЕПу. Перехід до індустріалізації. Підсумки і наслідки індустріалізації. Запровадження колгоспного ладу. Українське село в кінці 20 років. Голодомор 1932 – 1933 рр. на Чернігівщині. Соціально-демографічні наслідки голоду. Запровадження тоталітарного режиму. Формування культу особистості Сталіна. Згубний вплив адміністративно-командної системи на суспільно-політичне і духовне життя. Згорання соціалістичної демократії. Репресії. Неправомірні політичні процеси 30-х років та їх оцінки.

Тема 13. Україна у Другій світовій війні

Українське питання в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Проголошення автономії Карпатської України. Україна в роки німецько-радянської війни (1941 – 1945 рр.). Україна у загарбницьких планах фашистського рейху. Оборонні бої на першому етапі війни. Причини невдач Червоної Армії. Всенародна боротьба на тимчасово окупованій території. Загальний наступ Червоної Армії взимку 1942-43 рр. Корюківська трагедія. Вигнання нацистів із Лівобережної та Правобережної України. Внесок народу України у перемогу над ворогом. Україна у роки відбудови і подальшого розвитку народного господарства (1945 – 1950-ті роки.). Масові репресії радянського режиму проти населення Західної України. Операція «Вісла».

Тема 14. Соціально-економічні та політичні процеси в Україні (1950 – середина 80-х рр.)

Початок процесу десталінізації. Червневий Пленум ЦК КПРС (1953 р.). XX з'їзд КПРС. Спроби демократизації економічного, політичного і культурного життя та їх наслідки (1956 – 1964 рр.). Наростання кризових явищ у соціально-економічному, політичному і культурному житті республіки (кінець 60-х – середина 80-х рр.).

Тема 15. Україна на зламі століть (кінець XX – початок XXI ст.)

Курс на перебудову, її концепція і стратегія. Зміни в соціально-політичному житті республіки. Демократія і гласність. Нове національне відродження українського народу. Економічна, соціальна, суспільно-політична, екологічна криза. Акт про незалежність України – найважливіший підсумок боротьби прогресивних сил держави. Конституція України. Держава на міжнародній арені.

7 СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назва змістових модулів і тем		Кількість годин для денної форми навчання			
		Всього	У тому числі		
			Лек.	Прак.	Сам.роб.
1	2	3	4	5	6
Модуль 1					
Змістовий модуль 1.					
Становлення української народності від найдавніших часів до середини XIII ст.					
1	Предмет і завдання курсу «Історія України». Вступ	8	2		6
2	Українські землі за первісної доби	8	2		6
3	Східнослов'янська цивілізація: епоха становлення	6			6
4	Українські землі у IX – XIII столітті	8		2	6
Разом за змістовим модулем 1		30	4	2	24
Модуль 2					
Змістовий модуль 2.					
Українські землі у XIV – XVIII ст.					
5	Українські землі у XIV – XVI ст.	10		2	8
6	Національно-визвольна війна укр. народу проти Речі Посполитої у сер. XVII ст. Відродж. Укр. Держави	10		2	8
7	Українські землі за часів козацької державності (к. XVII – XVIII ст.)	10		2	8
Разом за змістовим модулем 2		30		6	24
Модуль 3					
Змістовий модуль 3.					
Українські землі к. XVIII ст. до повалення самодержавства в Російській імперії					
8	Період кризи феод.-кріпосницьких	10	2		8

	відносин і початок нац. відродж. в Укр. (к. XVIII – I пол. XIX ст.)				
9	Україна в другій пол. XIX ст.	10	2		8
10	Українські землі на початку XX ст. (1900 – 1917 рр.)	10			10
Разом за змістовим модулем 3		30	4		26
Модуль 4					
Змістовий модуль 4					
Шлях України до незалежності (1917 – 1991 рр.). Україна на сучасному етапі					
11	Українські національно-визвольні змагання (1917 – 1921 рр.)	6	2		4
12	Радянська Україна в умовах тоталітар. режиму (1921 – 1938 рр.)	6	2	2	2
13	Україна у Другій світовій війні	6	2	2	4
14	Соц.-економ. та політичні процеси в Україні (1950 – 1980 рр.)	6	1	1	2
15	Україна на зламі століть (к. XX – поч. XXI ст.)	6	1	1	4
Разом за змістовим модулем 4		30	8	6	16
Усього годин за дисципліну		120	16	14	90

8 ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСКИХ) ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Давньоруська державність: піднесення і занепад	2
2	Українські землі в умовах іноземної колонізації (середина XIV – перша половина XVII ст.)	2
3	Національно-визвольна революція українського народу середини XVII ст.	2
4	Соціально-політичне життя в Україні (кінець XVII – XVIII ст.)	2
5	Українські національно-визвольні змагання 1917 – 1921 років.	1
6	Радянська Україна в умовах утвердження тоталітарного режиму (1921 – 1938 рр.).	2
7	Українські землі в період Другої світової війни та відбудови народного господарства	1
8	Соціально-економічні та політичні процеси в Україні (1950-ті – середина 1980-х рр.).	1
9	Україна на зламі століть (кінець XX – початок XXI століття)	1
Разом		14

МОДУЛЬ I
Становлення української народності від найдавніших часів
до серед. XIII ст.

Семінарське заняття (2год.)

Тема: Давньоруська державність: піднесення і занепад

План

1. Утворення Давньоруської держави та її еволюція (кінець IX – початок 70-х років X ст.).
2. Найвище піднесення Давньоруської держави за доби великих князів Володимира Святославовича та Ярослава Володимировича (Мудрого).
3. Давньоруські землі в період феодалної роздробленості. Галицько-Волинська держава – спадкоємиця Київської Русі.

Реферати:

1. Господарське життя та соціально-економічний лад Давньоруської держави.
2. Данило Романович – король Русі як історична особистість.
3. Походження назв «Русь» і «Україна».
4. Походження і суть національного символу – тризуба.

Питання для дискусій

1. Норманська теорія походження Давньоруської держави: «за» і «проти».
2. Чому Русь перейшла від моно до поліцентризму?
3. Чи була альтернатива у інших міст окрім Києва стати центром ранньофеодальної Давньоруської держави?

Проблемні питання і завдання

1. Чому в Давньоруській державі було запроваджено саме християнство? Як це пояснюється в історичній літературі?
2. Як монголо-татарське панування вплинуло на економічний розвиток східнослов'янських народів?

Завдання для аналізу історичних джерел

1. На підставі «Повісті временних літ» охарактеризуйте особливості мислення середньовічного історика.
2. Знайдіть у «Повісті временних літ» докази того, що Нестор-літописець був прихильником норманської теорії.
3. Охарактеризуйте соціальну структуру населення Давньоруської держави за «Руською Правдою» Ярослава Мудрого.
4. На підставі «Руської Правди» охарактеризуйте головні категорії і становище залежного населення в Давньоруській державі.
5. Які права та привілеї мала київська знать (за «Руською Правдою» Ярослава Мудрого)?

Творчі питання і завдання

1. Спробуйте встановити, чи були історичні прототипи у персонажів давньоруських билин (Іллі Муромця, Альоші Поповича, Добрині Микитича, Володимира Красного Сонечка, Солов'я-розбійника, Тугарина-Змія).
2. На підставі картини В.М.Васнецова «Богатирі» виявіть та охарактеризуйте головні елементи озброєння дружинників Давньоруської держави.

Література:

1. Білоцерківський В.Я. Історія України. – Київ – 2007.
2. Бойко О. Д. Історія України: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 2018.
3. Борисенко В. Й. Курс української історії: З найдавніших часів до ХХ століття. – К., 1996.
4. Грушевський М. Ілюстрована історія України. – К., 1990.
5. Грушевський М. Історія України-Руси. – У 11-ти томах, 12-ти кн. – К., 1991.
6. Грушевський М. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст. – К., 1991.
7. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
8. Довідник з історії України: А – Я. – Видання 2-ге, доопрацьоване і доповнене. – К., 2001.
9. Історія України: нове бачення: У 2 т. / О. І. Гуржій, Я. Д. Ісаєвич. – К., 1995.
10. Історія України у особах IX – XVII ст. – К., 1993.
11. Історія України. Україна в світі: історія і сучасність: Навчальний посібник. Видання друге, доповнене і перероблене / Левицька Надія Миколаївна. – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – 424 с.
12. Лановик Б. Д., Лазарович М. В. Історія України: навчальний посібник. – К., 2001.
13. Повість Временних літ: Літопис (За Іпатівським списком). – К., 1990.
14. Полонська-Василенко Н. Історія України. – Т.1 – 2. – К, 1992, 1993.
15. Субтельний О. Україна: Історія. – К., 1993.
16. Яковенко Н. Нарис історії України: З найдавніших часів до кінця XVII ст. – К., 1997.

МОДУЛЬ II

Українські землі у XIV – XVIII ст.

Семінарське заняття (2 год.)

**Тема: Українські землі в умовах іноземної колонізації
(середина XIV – перша половина XVII ст.)**

План

1. Українські землі у складі ВКЛ.
2. Причини виникнення українського козацтва. Влада та законодавство на Запорізькій Січі.
3. Люблінська унія 1569 року і початок польського панування в Україні.
4. Початок національно-визвольної боротьби українського народу: козацько-селянські повстання кінця XVI – початку XVII ст.

Реферати:

1. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет.
2. Брестська церковна унія 1596 р.: її наслідки для України.
3. Запровадження Магдебурзького права в Україні.

Питання для дискусії

Створення уніатської церкви: поразка або перемога політики окатоличення українського народу

Завдання для аналізу історичних джерел.

1. Визначте за «Литовським статутом», яких заходів вживала шляхта та закріпачення українського селянства.
2. Схарактеризуйте становище українського селянства під владою польської шляхти за описанням Гійома де Боплана (Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансільванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воен. – К., 1990. – С. 29 – 33). За змістом документа визначте рівень військового мистецтва українського козацтва.

Творчі питання і завдання

1. Чи можна вважати, що в повісті «Тарас Бульба» М.В. Гоголь дотримувався історичної об'єктивності, відображуючи козацьку добу? Проілюструйте відповідь уривками з твору.
2. Складіть історичний портрет Івана Богуна. Чи поділяєте Ви думку польських хроністів про те, що український герой був справжнім середньовічним лицарем? Відповідь аргументуйте.

Література:

1. Апанович Олена. Розповіді про запорізьких козаків. – К., 1991.
2. Бойко О. Д. Історія України: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 2018.
3. Борисенко В. Й. Курс української історії: З найдавніших часів до ХХ століття. – К., 1996.
4. Голобуцкий В. И. Запорожское казачество. – К., 1997 (укр. видання – К., 1994).
5. Грушевський М. Історія України-Руси. – У 11-ти томах, 12-ти кн. – К., 1991.
6. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
7. Довідник з історії України: А – Я. – Видання 2-ге, доопрацьоване і доповнене. – К., 2001.
8. Дорошенко Д. Нарис історії України. – К., 1991.
9. Історія України: нове бачення: У 2 т. / О. І. Гуржій, Я. Д. Ісаєвич. – К., 1995.
10. Історія українського козацтва / Смолій В. А. (відп. ред.): У 2 томах: Том 2 – К.: Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2007. – 760 с.
11. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.). – Львів, 1992.
12. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. – К., 1996.
13. Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1991.
14. Лановик Б. Д., Лазарович М. В. Історія України: навчальний посібник. – К., 2001.

15. Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. – Чернігів, 1996.
16. Літопис Самовидця. – К., 1971.
17. Літопис гадяцького полковника Григорія Граб'янки. – К., 1971.
18. Полонська-Василенко Н. Історія України. – Т.1-2. – К, 1992, 1993.
19. Рибалка І. К. Історія України. – Частина 1-2. – Харків, 1995.
20. Слюпій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький. – К., 1995.
21. Субтельний О. Україна: Історія. – К., 1993.
22. Українське козацтво в інтерпретації польських істориків кінця XIX – першої третини XX століття / Оксана Руда. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010. – 418 с.
23. Шевчук В. Козацька держава: Етюди до історії козацького державотворення. – К., 1993.
24. Щербак В. О. Українське козацтво: формування соціального стану. – К., 2000.
25. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Т.1-3. – Львів, 1991.
26. Яковенко Н. Нарис історії України: З найдавніших часів до кінця XVII ст. – К., 1997.

Семінарське заняття (2 год.)

Тема: Національно-визвольна революція українського народу середини XVII ст.

План

1. Причини, характер, рушійні сили української національно-визвольної революції.
2. Основні етапи національно-визвольної революції. Ліквідація польсько-шляхетського режиму і становлення Української національної держави.
3. Українсько-московський договір 1654 року та оцінка його наслідків у історичній літературі. Березневі статті Б. Хмельницького.
4. Руїна.

Реферати:

1. Б. Хмельницький – політичний портрет.
2. Порівняльний аналіз наслідків Зборівської та Білоцерківської угод.

Проблемні питання і завдання

1. Чи була неминучою національно-визвольна війна українського народу 1648–1654 рр.?
2. У чому полягає значення Війська Запорізького в історії українського державотворення?
3. Проаналізуйте причини поразки козацького війська під Берестечком.
4. Чи є політичною помилкою Б.Хмельницького підписання в 1654 р. Переяславської угоди з Московським царством?

Завдання для аналізу історичних джерел

1. Визначте причини національно-визвольної війни українського народу за «Літописом Самовидця» (Літопис Самовидця. – К.,1971. – С.45 – 46)

2. Як сучасники визначили роль і місце Богдана Хмельницького у національно-визвольній війні українського народу? (Шевальє П'єр. Історія війни козаків проти Польщі. – К., 1960. – С. 30 – 31, 69)

Творчі питання і завдання

1. Встановіть та охарактеризуйте домінуючі принципи «кодексу гідності» українських козаків.
2. Спираючись на історичні джерела й наукові дослідження, визначте характерні риси козацького воєнного мистецтва.
3. Проаналізуйте художній фільм польського режисера Єжі Гофмана «Вогнем і мечем» з позиції історика. Чи вдалося автору об'єктивно відобразити події Хмельниччини, показати життя козацтва?

Література:

1. Бойко О. Д. Історія України: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 2018.
2. Борисенко В. Й. Курс української історії: З найдавніших часів до XX століття. – К., 1996.
3. Верига В. Нариси з історії України (кінець XVII – початок XX ст.). – Львів, 1996.
4. Голобуцкий В. И. Запорожское казачество. – К., 1997 (укр. видання – К., 1994).
5. Грушевський М. Ілюстрована історія України. – К., 1990.
6. Грушевський М. Історія України-Руси. – У 11-ти томах, 12-ти кн. – К., 1991.
7. Грушевський М. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя. – К., 1991.
8. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
9. Довідник з історії України: А – Я. – Видання 2-ге, доопрацьоване і доповнене. – К., 2001.
10. Дорошенко Д. Нарис історії України. – К., 1991.
11. Ефименко А. Е. История украинского народа. – К., 1990.
12. Історія України: нове бачення: У 2 т. / О. І. Гуржій, Я. Д. Ісаєвич. – К., 1995.
13. Історія України / Керівник авт. колективу Ю. Зайцев. – Львів, 1996.
14. Історія України у особах IX – XVII ст. – К., 1993.
15. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.). – Львів, 1992.
16. Історія українського козацтва / Смолій В. А. (відп. ред.): У 2 томах: Том 2 – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 760 с.
17. Історія України. Україна в світі: історія і сучасність: Навчальний посібник. Видання друге, доповнене і перероблене / Левицька Надія Миколаївна. – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – 424 с.
18. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. – К., 1996.
19. Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1991.
20. Лановик Б. Д., Лазарович М. В. Історія України: навчальний посібник. – К., 2001.
21. Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. – Чернігів, 1996.
22. Літопис Самовидця. – К., 1971.
23. Літопис гадяцького полковника Григорія Граб'янки. – К., 1971.
24. Переяславська рада 1654 року (історіографія та дослідження) / Редкол. П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. – К.: Смолоскип, 2003.

25. Полонська-Василенко Н. Історія України. –Т.1-2. – К, 1992, 1993.
26. Рибалка І. К. Історія України. – Частина 1-2. – Харків, 1995.
27. Слюпій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький. – К., 1995.
28. Субтельний О. Україна: Історія. – К., 1993.
29. Шевчук В. Козацька держава: Етюди до історії козацького державотворення. – К., 1993.
30. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Т.1-3. – Львів, 1991.
31. Яковенко Н. Нарис історії України: З найдавніших часів до кінця XVII ст. – К., 1997.

Семінарське заняття (2 год).

Тема: Соціально-політичне життя в Україні (к. XVII – XVIII ст.)

План

1. Зміцнення української державності за часів гетьманування І. Мазепи. Бендерська конституція П. Орлика.
2. Наступ російського царизму на українську політичну автономію. Малоросійська колегія.
3. Остаточна ліквідація політичної автономії України (II пол. XVIII ст.).

Реферати:

1. Гетьман Іван Скоропадський: історичний портрет.
2. Скарби гетьмана Павла Полуботка.
3. Антифеодальна боротьба народних мас України у XVIII ст.

Проблемні питання і завдання

1. Чи був історичною закономірністю період Руїни? Відповідь обґрунтуйте.
2. З ким і коли гетьман Іван Виговський уклав Гадяцький мирний договір? Висловіть свою власну позицію до договору.
3. Які наслідки для України мало підписанн «Вічного миру» між Московією і Польщею? Висловіть своє ставлення до цієї історичної події.
4. Чому царизм, руйнуючи неодноразово Січ, потім знову дозволяв її відроджувати?

Завдання для аналізу історичних джерел

1. Ознайомтеся з листами Івана Мазепи до Марії Кочубей. Як вони відображають характер і внутрішній світ гетьмана?
2. Доведіть, що «Конституція» П. Орлика мала демократичний характер.

Творчі питання і завдання

Чи можна беззастережно оцінювати постать гетьмана Івана Мазепи або як зрадника (радянська історіографія), або як героя та патріота (сучасна українська історіографія)?

Література:

1. Бойко О. Д. Історія України: посібник для студентів ВНЗ. – К., 2018.

2. Борисенко В. Й. Курс української історії: З найдавніших часів до XX століття. – К., 1996.
3. Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа. – К., 1991.
4. Верига В. Нариси з історії України (кінець XVII – початок XX ст.). – Львів, 1996.
5. Грушевський М. Ілюстрована історія України. – К., 1990.
6. Грушевський М. Історія України-Руси. – У 11-ти томах, 12-ти кн. – К., 1991.
7. Довідник з історії України: А – Я. – Видання 2-ге, доопрацьоване і доповн. – К., 2001.
8. Дорошенко Д. Нарис історії України. – К., 1991.
9. Іван Мазепа: Життя й пориви великого гетьмана. Надруковано за виданням: Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа. – Львів, 1933. – К., 1991.
10. Історія України: нове бачення: У 2 т. / О.І. Гуржій, Я.Д. Ісаєвич. – К., 1995.
11. Історія України у особах IX – XVII ст. – К., 1993.
12. Історія України. Україна в світі: історія і сучасність: Навчальний посібник. Видання друге, доповнене і перероблене / Левицька Надія Миколаївна. – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – 424 с.
13. Історія українського козацтва / Смолій В. А. (відп. ред.): У 2 томах: Том 2 – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 760 с.
14. Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини (1760 – 1830). – К., 1996.
15. Костомаров Н. И. Гетьман И. С. Мазепа. – М., 1992.
16. Лановик Б. Д., Лазарович М. В. Історія України: навчальний посібник. – К., 2001.
17. Павленко С. Міф про Мазепу. – Чернігів, 1998.
18. Павленко С. Загибель Батурина. – Чернігів, 1994.
19. Полонська-Василенко Н. Історія України. – Т. 1 – 2. – К, 1992, 1993
20. Рибалка І. К. Історія України. – Частина 1 – 2. – Харків, 1995.
21. Субтельний О. Україна: Історія. – К., 1993.
22. Шевчук Валерій. Козацька держава: Етюди до історії козацького державотворення. – К., 1993.
23. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Т.1-3. – Львів, 1991.
24. Яковенко Н. Нарис історії України: З найдавніших часів до кінця XVII ст. – К., 1997.

МОДУЛЬ IV

Шлях України до незалежності (1917 – 1991 рр.).

Україна на сучасному етапі

Семінарське заняття (2 год.)

Тема: Радянська Україна в умовах утвердження тоталітарного режиму (1921 – 1938 рр.).

План

1. Утворення СРСР і подальша доля українських земель.
2. Проблеми соціально-економічного розвитку:
 - а) перехід від «воєнного комунізму» до Нової економічної політики (НЕПу);
 - б) індустріалізація та її особливості;

- в) колективізація сільського господарства;
- г) Голодомор на Чернігівщині.

3. Суспільно-політичне і культурне життя.

Реферати:

1. Причини, масштаби та наслідки голоду 1921 – 1923 рр. в Україні.
2. Голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні.
3. Культурні фігури «трудового героїзму» в Україні
4. Масові політичні репресії в Україні 20-х – 30-х рр. ХХ ст.
5. Криваві сторінки Сандармоху.

Питання для дискусій

1. Україна у складі СРСР: рівноправна автономна союзна республіка чи колонія?
2. Політика «українізації» 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст.: чи можна констатувати її абсолютний крах?

Проблемні питання і завдання

1. Порівняйте головні елементи політики «воєнного комунізму» та нової економічної політики (НЕП).
2. Які причини проведення політики українізації та її наслідки?
3. Охарактеризуйте результати індустріалізації в Україні.
4. Чи можна було уникнути голодомору 1932 – 1933 рр. ?

Завдання для аналізу історичних джерел

Проаналізуйте «Декларацію про створення Союзу Радянських Соціалістичних Республік» (30 грудня 1922 р.) Чи діяли на практиці конституційні принципи співіснування союзних республік у наступні роки?

Творчі питання і завдання

На підставі романів І. Ільфа та Є. Петрова «12 стільців», «Золоте теля» (або художніх фільмів, знятих за мотивами цих романів) виявіть характерні риси життя і побуту «непманів» як особливого прошарку радянського суспільства 20-х рр. ХХ ст.

Література:

1. Бойко О. Д. Історія України: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 2018.
2. Борисенко В. Й. Курс української історії: З найдавніших часів до ХХ століття. – К., 1996.
3. Голод 1921 – 1923 років в Україні: Збірник документів і матеріалів. – К., 1993.
4. Голод 1932 – 1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К., 1995.
5. Грушевський М. Ілюстрована історія України. – К., 1990.
6. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття: Нариси політичної історії. – К., 1993.
7. Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні: 20-ті-30-ті роки. – К., 1991.
8. Довідник з історії України: А – Я. – Видання 2-ге, доопрацьоване і доповнене. – К., 2001.

9. Дорошенко Д. Нарис історії України. – К., 1991.
10. Енциклопедія голодомору 1932-1933 років в Україні [Електронний ресурс]: http://www.history.org.ua/?discussion&nazva=_enhld_
11. Історія України: нове бачення: У 2 т. / О. І. Гуржій, Я. Д. Ісаєвич. – К., 1995.
12. Історія України / Керівник авт. колективу Ю. Зайцев. – Львів, 1996.
13. Історія України у особах ХІХ – ХХ ст. – К., 1995.
14. Історія України. Україна в світі: історія і сучасність: Навчальний посібник. Видання друге, доповнене і перероблене / Левицька Надія Миколаївна. – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – 424 с.
15. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор. – К., 1993.
16. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. – К., 1996.
17. Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1991.
18. Кульчицький С. Комунізм в Україні: Перше десятиріччя (1919 – 1928). – К., 1996.
19. Лановик Б. Д., Лазарович М. В. Історія України: навчальний посібник. – К., 2001.
20. Минуле України: відновлені сторінки. – К., 1991.
21. Нагієвський І. Історія української держави ХХ ст. – К., 1994.
22. Полонська-Василенко Н. Історія України. – Т. 1 – 2. – К, 1992, 1993.
23. Рибалка І. К. Історія України. – Частина 1 – 2. – Харків, 1995.
24. Субтельний О. Україна: Історія. – К., 1993.

Семінарське заняття (2 год.)

Тема: Українські землі в період Другої світової війни та відбудови народного господарства

План

1. Українське питання в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Проголошення автономії Карпатської України.
2. Напад Німеччини на СРСР. Окупаційний режим в Україні.
3. Рух опору в Україні: форми, напрямки, етапи.
4. Вигнання нацистських загарників з території України
5. Особливості процесу повоєнної відбудови народного господарства України.
6. Масові репресії радянського режиму проти населення Західної України. Операція «Вісла».

Реферати:

1. Об'єднання українських земель у складі УРСР в роки Другої світової війни.
2. Колабораціонізм на території України в роки Другої світової війни: причини його виникнення.
3. Голод 1946 – 1947 рр. в Україні: причини та наслідки.
4. Корюківська трагедія.

Питання для дискусій

Вояки ОУН – УПА: зрадники чи герої?

Проблемні питання і завдання

1. Чи можливо було уникнути Другої світової війни?
2. В чому причини поразок радянської армії в 1941–1942 рр.?
3. Порівняйте геополітичне становище України після закінчення Першої та Другої світових війн.
4. Якими були наслідки Другої світової війни для України?

Завдання для аналізу історичних джерел

1. На підставі Таємного протоколу пакту Молотова – Рібентропа дайте оцінку зовнішньої політиці СРСР наприкінці 30-х рр. ХХ ст.
4. Чи відображує звернення Й. Сталіна до радянського народу 3 липня 1941 р. емоційний стан вождя? Аргументуйте відповідь і проілюструйте її цитатами з промови.
5. Проаналізуйте Наказ № 227 («Ані кроку назад!»). Чи були виправдані репресивні засоби для вирішення кризової ситуації, що склалася в радянських військах до 1942 р.?

Творчі питання і завдання

Проаналізуйте змісту відомих вам сучасних кіно - телефільмів, присвячених німецько-радянській війні («Матч», «У серпні 44-го», «Штрафбат», «Червона капела», «На безіменній висоті», «Перегін» та ін.), наведіть нові трактовки подій того часу.

Література:

1. Алфьоров М. А. Урбанізаційні процеси в Україні в 1945-1991 рр: Монографія / М. А. Алфьоров – Донецьк: Донецьке відділення НТШ, вид. ТОВ «Східний видавничий дім», 2012. – 552 с.
2. Білас І. Г. Голокост на Україні в 1946 – 1947 рр. Особливості діяльності карального апарату // 3. Науковий збірник Українського Вільного Університету. Ювілейне видання з приводу 70-ліття УВУ. – Мюнхен. – 1992.
4. Бойко О. Д. Історія України: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 2018.
5. Борисенко В. Й. Курс української історії: 3 найдавніших часів до ХХ століття. – К., 1996.
6. Бутко С., Демченко Т. За Україну, за її долю: короткий нарис боротьби ОУН-УПА за незалежність України. – Чернівці, 1992.
7. Веселова О. М., Панченко П. П. Ще одна трагічна сторінка історії України. Голод в Україні 1946 – 1947 років // Український історичний журнал. – 1995. – № 6; 1996. – № 1, 2.
8. Голод в Україні 1946 – 1947 років: Документи і матеріали. – К.; Нью-Йорк, 1946.
9. Грицюк В. М. Стратегічні та фронтові операції Великої Вітчизняної війни на території України / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2010. – 150 с.
10. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади: У трьох томах, Т. 1. 1939 – 1945 рр. – Львів: НАН України, Інститут українознавства, 1996. – 752 с.

11. Друга світова війна в історичній пам'яті України (За матеріалами Українського інституту національної пам'яті) / [Упорядники: Л. Герасименко, Р. Пилявець]. – Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. – 247 с.
12. Історія України у особах ХІХ – ХХ ст. – К., 1995.
13. Історія України: нове бачення: У 2 т. / О. І. Гуржій, Я. Д. Ісаєвич. – К., 1995.
14. Історія України. Україна в світі: історія і сучасність: Навчальний посібник. Видання друге, доповнене і перероблене / Левицька Надія Миколаївна. – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – 424 с.
15. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. – К., 1996.
16. Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1991.
17. Лановик Б. Д., Лазарович М. В. Історія України: навчальний посібник. – К., 2001.
18. Маковійчук І. М., Пилявець Ю. Г. Голод на Україні у 1946 – 1947 роках // Український історичний журнал. – 1990. – № 8.
19. Нагієвський І. Історія української держави ХХ ст. – К., 1994.
20. ОУН в 1941 році. Документи. В 2-х ч. Ч. 1./ Упорядники О.Веселова, О.Лисенко, І.Патриляк, В.Сергійчук. Відп.ред. С.Кульчицький. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. – 336 с.
21. ОУН в 1941 році. Документи. В 2-х ч. Ч. 2./ Упорядники О.Веселова, О.Лисенко, І.Патриляк, В.Сергійчук. Відп.ред. С.Кульчицький. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. – С. 337 – 603.
22. ОУН і УПА в 1944 році: Документи. В 2 ч. Ч. 1./ Упорядники: О. Веселова, С. Кокін, О. Лисенко, В. Сергійчук. Відп. ред. С. Кульчицький. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. – 292 с.
23. ОУН і УПА в 1944 році: Документи. В 2 ч. Ч. 2./ Упорядники: О. Веселова, С. Кокін, О. Лисенко, В. Сергійчук. Відп. ред. С. Кульчицький. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. – 256 с.
24. ОУН в 1942 році: Документи./Упорядники: О.Веселова, О.Лисенко, І.Патриляк, В.Сергійчук. Відпов. ред. С.Кульчицький. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. – 243 с.
25. ОУН і УПА в 1943 році: Документи /Упорядники: О.Веселова, В.Дзьобак, М.Дубик, В.Сергійчук. Відпов. ред. С.Кульчицький. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2008. – 347 с.
26. Трубайчук А. Друга світова війна: коротка історія. – К., 1995.
27. Україна у Другій світовій війні. – Київ : Український інститут національної пам'яті, 2015. – 28 с.
28. 1939 год: уроки истории. – М., 1990.

Семінарське заняття (1 год).

**Тема: Соціально-економічні та політичні процеси в Україні
(1950-ті середина 1980-х рр.).**

План

1. Початок процесу десталінізації. Червневий Пленум ЦК КПРС (1953 р.). ХХ з'їзд КПРС.

2. Спроби демократизації економічного, політичного і культурного життя та їх наслідки (1956 – 1964 рр.).
3. Наростання кризових явищ у соціально-економічному, політичному житті (кінець 60-х – середина 80-х рр.).

Реферати:

1. Феномен дисидентського руху в Україні.
2. Левко Лук'яненко – борець за незалежність України.

Проблемні питання і завдання

1. Виявіть суперечливості соціально-економічного розвитку України за часів хрущовської «відлиги».
2. В чому особливості дисидентського руху в Україні?

Завдання для аналізу історичних джерел

1. Дайте оцінку доповіді М. Хрущова «Про культ особи Сталіна та його наслідки». В чому її історичне значення?
2. Проаналізуйте роботу І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». У чому різниця між офіційною радянською точкою зору щодо національного питання та позицією відомого українського дисидента?

Література:

1. Алфьоров М. А. Урбанізаційні процеси в Україні в 1945 – 1991 рр: Монографія / М. А. Алфьоров. – Донецьк: Донецьке відділення НТШ, вид. ТОВ «Східний видавничий дім», 2012. – 552 с.
2. Баран В. Україна у 1950 – 1960-х рр. – Львів, 1996.
3. Бойко О. Д. Історія України: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 2018.
4. Брегеда, М. В. Ставлення селянства Радянської України до курсу на соціальну переорієнтацію економіки держави (1953 рік) / Микола Володимирович Брегеда // Український селянин: Зб. наук. праць [за ред. А. Г. Морозова]. – Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2008. – Вип. 11. – С. 142 – 145.
5. Довідник з історії України: А – Я. – Видання 2-ге, доопрацьоване і доповнене. – К., 2001.
6. Історія України / Керівник авт. колективу Ю. Зайцев. – Львів, 1996.
7. Історія України у особах ХІХ – ХХ ст. – К., 1995.
8. Історія України. Україна в світі: історія і сучасність: Навчальний посібник. Видання друге, доповнене і перероблене / Левицька Надія Миколаївна. – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – 424 с.
9. Історія України: нове бачення / за ред. В.А. Смолія. – К.: Альтернативи, 2000.
10. Історія України: нове бачення: У 2 т. / О. І. Гуржій, Я. Д. Ісаєвич. – К., 1995.
11. Касьянов Г. В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 1980-х рр. — К., 1995.
12. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. – К., 1996.
13. Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1991.
14. Лановик Б. Д., Лазарович М. В. Історія України: навчальний посібник. – К., 2001.

15. Петровський В. Історія України. Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі. – Харків, 2007.
16. Полонська-Василенко Н. Історія України. – Т. 1 – 2. – К, 1992, 1993.
17. Рибалка І. К. Історія України. – Частина 1 – 2. – Харків, 1995.
18. Субтельний О. Україна: Історія. – К., 1993.
19. Шаповал Ю. Україна 20-х-50-х роках: сторінки ненаписаної історії. – К., 1993.

Семінарське заняття (1 год).

Тема: Україна на зламі століть (кінець ХХ – початок ХХІ століття)

План

1. Україна в період Перебудови і розпаду СРСР (1985 – 1991 рр.).
2. Формування і розбудова української національної державності.
3. Внутрішня та зовнішня політика України на сучасному етапі.
4. Діяльність України на міжнародній арені на сучасному етапі.

Реферати:

1. Конституція України – основний закон незалежної держави.
2. Сучасні українські політичні партії: їх роль у суспільному житті незалежної України.
3. Особливості становлення та розвитку правоохоронних органів в Україні: історичний аспект.

Питання для дискусій

1. Події серпня 1991 р. в Москві: спроба державного перевороту чи державний переворот?
2. НАТО й Україна: перспективи співробітництва

Проблемні питання і завдання

1. Чи можна констатувати крах політики «перебудови»? Чи можливо було трансформувати радянський політичний режим?
2. Дайте визначення поняттю «громадянське суспільство». Чи завершено його формування в Україні?
3. У чому причини полярності політичних симпатій в українському суспільстві?
4. У чому полягають, на Вашу думку, головні уроки української історії?
5. Які перспективи соціально-економічного і політичного розвитку України в ХХІ столітті?

Завдання для аналізу історичних джерел

1. За допомогою відповідних історичних документів спробуйте виділити головні етапи становлення незалежності української держави наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст.

2. Охарактеризуйте права, свободи й обов'язки людини та громадянина, що зафіксовані в Конституції України 1996 р.

Література:

1. Бойко О. Д. Історія України: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 2018.
2. Бойко О. Україна 1991 – 1995: тіні минулого чи контури майбутнього? (Нариси новітньої історії). – К., 1996.
3. Воронянський О.В. Історія України: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Харків, 2005. – 544 с.
4. Декларація про державний суверенітет України: Прийняття Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року. – К., 1991.
5. Довідник з історії України: А – Я. – Видання 2-ге, доопрацьоване і доповнене. – К., 2001.
6. Доповідь Президента України Л. Д. Кучми на урочистих зборах з нагоди 1-ої річниці прийняття Конституції України. 27 червня 1997 року. – К., 1997.
7. Історія України: нове бачення: У 2 т. / О.І. Гуржій, Я.Д. Ісаєвич. – К., 1995.
8. Конституція України. – К., 1996.
9. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. – К., 1996.
10. Кульчицький С. Україна на шляху до свободи і незалежності. – К., 1994.
11. Лановик Б. Д., Лазарович М. В. Історія України: навчальний посібник. – К., 2001.
12. Литвин В. М. На політичній арені України: 90-ті роки // Український історичний журнал. – 1994. – №2 – 3. – С. 28 – 49.
13. Мицик Ю.А. Історія України: навчальний посібник для старшокурсників. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 576 с.
14. Петровський В. Історія України. Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі. – Харків, 2007.
15. Уривалкін О. М. Історія України у запитаннях і відповідях: Посібник. – К.: Дакор, КНТ, 2008. – 460 с.

9 ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Становлення української народності від найдавніших часів до середини XIII ст.

Тема: Предмет і завдання курсу «Історія України». Вступ

- археологічна культура – комплекс подібних між собою за низкою ознак археологічних пам'яток, поширених на певній території в межах певного історичного часу;
- археологія – галузь історичної науки, що вивчає речові (матеріальні) пам'ятки шляхом розкопок і лабораторних досліджень та реконструює за ними давню історію суспільства;

- історичні джерела – пам'ятки минулого, пов'язані із життям людей, за якими відбувається вивчення історії людства;
- історія – наука, що вивчає минуле людства;
- періодизація – поділ історії людства на періоди.

Тема: Українські землі за первісної доби

- анімізм – віра в існування душі та духів;
- антропогенез – процес виникнення і формування фізичного типу людини, розвитку її трудової діяльності, мови та суспільних відносин;
- бронзовий вік – історичний період, що на українських землях датується II – I тис. до н.е. та характеризується появою та використанням поряд із кам'яними бронзових знарядь праці;
- відтворююче господарство – форма господарства, яка ґрунтується на споживанні людиною продуктів, створених власне нею (землеробство та скотарство);
- енеоліт (мідно-кам'яний вік) – назва перехідного періоду від заключного етапу кам'яного віку до бронзової доби, що тривав протягом IV – III тис. до н. е. та характеризується появою виробів із міді.
- колонізація – заселення незайманих земель або захоплення чужих територій із подальшим їхнім заселенням;
- кочівники (номади) – окремі люди, спільноти або цілі племена і народи, що з економічних, традиційно-культурних або інших причин не мають постійного нерухомого житла і переміщуються з одного місця на інше.
- магія – віра у вміння людини, звертаючись до надприродного світу, керувати світом людей та природи;
- матриархат – форма суспільного устрою, яка характерна для раннього первісного ладу і характеризується панівним становищем у родині жінки та наслідуванням майна за материнською лінією;
- мезоліт – середній кам'яний вік, що тривав з X тис. до н. е. по VI тис. до н. е.
- неоліт – новий кам'яний вік, заключний період кам'яної доби, що тривав на українських землях протягом VI – IV тис. до н.е. та характеризувався початком переходу до відтворюючих форм господарства;
- неолітична революція – перехід від привласнюючого господарства до відтворюючого та інші зміни в життєдіяльності людини, які відбулися під час неоліту;

- палеоліт – давня кам'яна доба, початковий і найтриваліший період історії людства, що на теренах України тривав з 1 млн. років тому до XI тис. років до н. е.

- патріархат – період родового ладу, для якого характерна панівна роль чоловіка в господарстві, суспільстві та родині;

- плем'я – об'єднання декількох родових общин;

- привласнююче господарство – форма господарства, яка ґрунтується на споживанні людиною готових продуктів природи (збиральництво, мисливство, рибальство);

- ранній залізний вік – історичний період, який на українських землях тривав протягом VIII ст. до н.е. – IV ст. н.е. та характеризувався поширенням виробів із заліза;

- рід – об'єднання кровних родичів за материнською лінією;

- родова община – община кровних родичів, які проживали спільно і разом вели господарство;

- тотемізм – віра в спільного для конкретного роду (племени) предка (тварини чи птаха);

- фетишизм – поклоніння предметам неживої природи, віра в надприродні властивості матеріальних речей.

Тема: Східнослов'янська цивілізація: епоха становлення

- велика грецька колонізація – процес масового заселення греками узбережжя Середземного та Чорного морів, що розпочався у VIII ст. до н.е;

- велике переселення народів – масовий рух племен і народів Європи та Азії протягом IV – VI ст., що розпочався у 375 р. із вторгненням тюркських племен гунів у Європу;

- велике розселення слов'ян – масове розселення слов'янських племен на території Центральної, Східної та Південної Європи, що тривало протягом V – VII ст.;

- віче – народні збори у слов'ян;

- волхви – назва слов'янських язичницьких священнослужителів;

- курган – різновид поховальних пам'ятників, у формі земляного насипу над поховальною ямою;

- поліс – античне місто-держава;

- язичництво – релігія давніх слов'ян, поклоніння силам природи, віра в багатьох богів.

Тема: Українські землі у IX – XIII ст.

- «Правда Ярославичів» – писемний збірник законів на Русі 1072 р. часів Ярославичів, синів Ярослава Мудрого;
- «Руська правда» – перший писемний звід законів на Русі 1036 р. часів Ярослава Мудрого;
- «Устав земляний» – зведення законів усного звичаєвого права за часів Володимира Великого;
- бояри – збірна назва представників правлячого стану у Київській Русі, які займали друге, після князів, панівне становище в управлінні державою;
- вотчина – право приватної власності на землю, яка передавалась по спадковості, від батька до сина;
- вотчинне землеволодіння – емельне володіння, що належало феодалу за спадковістю;
- дружина – постійне військо князя, члени якого брали участь в управлінні державою;
- закупи – селяни, що потрапили в залежність від феодала за борги (купу);
- Золота Орда – держава монголо-татар з центром у м. Сарай аснована у 1242 р. ханом Батиєм;
- Із варяг у греки – торгово-політичний шлях, що з'єднував Балтійське море із Чорним;
- ізгої – вигнані з общини селяни, що не мали права через це користуватися общинною землею;
- князь – у давніх слов'ян – керівник війська, племені чи союзу племен, пізніше – правитель держави на Русі;
- колективний сюзеренітет – спільне управління Руською державною найбільш сильними та авторитетними князями за доби феодальної роздробленості;
- митрополія – церковно-територіальна одиниця, яку очолює митрополит;
- міжусобні війни – війни всередині держави за владу;
- монархія – форма державного правління, у якій влада передається по спадковості;
- монголо-татарське ярмо – залежність руських земель від Золотої Орди;
- натуральне господарство – господарство, продукція якого призначається лише для власного споживання;
- племінний союз – об'єднання декількох племен;
- погост – місце збору данини, що встановила княгиня Ольга;

- полюддя – збір данини, під час якого князь об’їжджає свої володіння;
- роздробленість – процес децентралізації Русі, послаблення влади київського князя в період феодалізму. Поділ держави на окремі князівства (феодалні володіння);
 - рядовичі – селяни, що уклали з феодалом «ряд» – договір, і за це виконували різноманітні роботи у вотчині;
 - смерди – вільні селяни-общинники на Русі;
 - снеми – з’їзди удільних князів Київської держави, які визнавали васальну залежність від великого князя Київського.
 - уділ (удільне князівство) – адміністративно-територіальна одиниця Русі, якою управляв князь, залежний від Великого Князя Київського;
 - урок – точний розмір данини, що встановила княгиня Ольга;
 - федеративна монархія – децентралізована монархія, у якій значну владу мають місцеві князі, а влада Великого князя подекуди номінальна;
 - феодал – землевласник, який дає залежним селянам землю в обмін на їхню працю;
 - холопи, челядь – слуги, раби на Русі;
 - християнство – одна із найбільших світових монотеїстичних релігій;
 - Червенські міста – східнослов’янська територія (Західна Україна), що була останньою приєднана до Київської Русі князем Володимиром у 981 р.
 - шлюбна дипломатія – встановлення дипломатичних зв’язків засобом укладання шлюбів між правлячими родинами;
 - ярлик – грамота на князювання, яку видавав монгольський хан руським князям.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Українські землі у XIV – XIX ст.

Тема: Українські землі у XIV – XVI ст.

- братство – громадсько-релігійні об’єднання міщан при православних церквах;
- вїйт – керівник місцевого самоврядування, що очолював магістрат в містах України, які отримали магдебурзьке право;
- воєводство – адміністративно-територіальна одиниця Речі Посполитої;
- греко-католицька церква – християнська церква, що утворилася в Україні внаслідок Берестейської унії 1596 р.;
- Дике поле – назва слабо заселених причорноморських степів України;

- Доба героїчних походів – доба першої чверті XVII ст., яка характеризується славними морськими походами козаків на чолі з гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним проти татар і турків;
- єзуїти – члени католицького чернечого ордену, який у XVI- XVIII ст. вів активну місіонерську та освітню діяльність, спрямовану на поширення католицтва;
- Запорізька Січ – укріплений осередок нереєстрового Війська Запорозького Низового другої половини XVI - кінця XVIII століття, що був розташований за порогами Дніпра;
 - зимівник – назва господарства, хутора козаків, де вони перебували, коли не було військових дій (особливо взимку);
 - Золотий спокій – період з 1638 по 1648 рр., протягом якого в Україні не було великих козацько-селянських повстань;
 - кіш – загальна назва Запорозької Січі та війська запорозьких козаків;
 - клейноди – відзнака, атрибути і символи військової та цивільної влади й окремих військових і цивільних урядів в Україні у XV-XVIII століттях;
 - козаки – вільні озброєні люди, представники військового стану, воїни-найманці;
 - курінь – найменша військово-адміністративна одиниця на Запорозькій Січі, що складалася з козаків, які походили переважно з одного регіону та проживали на Січі в одному приміщенні;
 - латифундії – великі феодалні маєтки;
 - магдебурзьке право – право міст на самоврядування;
 - магістрат – адміністративний орган управління містом, яке отримало магдебурзьке право;
 - оброк – частина врожаю, яку селяни сплачували пану;
 - паланки – адміністративно-територіальні одиниці (округи) земель Запорозької Січі;
 - панщина – зобов'язання селян-кріпаків кілька днів на тиждень працювати на землі свого пана;
 - покозачення – масовий перехід селян до козацького стану, що спостерігався в другій половині XVI – першій половині XVII ст.;
 - полки – адміністративно-територіальні одиниці козацької держави;
 - полонізація – процес насаджування польської мови та культури населенню, що належить до іншої етнокультури.
 - реєстрове козацтво – козаки, які перебували на службі у польського короля й були поіменно записані в спеціальний список – реєстр;

- сотні – дрібні адміністративно-територіальні одиниці козацької держави;
- старшина – керівна правляча верхівка (еліта) козацтва, козацький уряд;
- «Статті для заспокоєння Руського народу» – виданий у 1632 р. польським сеймом документ, згідно з яким можна було вільно сповідувати православ'я у Речі Посполитій;
- українська шляхта – вищий привілейований соціальний стан в Україні;
- українське козацтво – соціальний стан вільних професійних воїнів, що офіційно оформився у Речі Посполитій наприкінці XVI ст.;
- фільварки – великі багатогалузеві феодальні маєтки, зорієнтовані на продаж продукції й основані на примусовій праці селян-кріпаків;
- цехи – об'єднання ремісників однієї чи кількох споріднених спеціальностей;
- чинш – грошовий податок;
- Шипинська земля – історична назва регіону на території сучасної Буковини;
- шляхта – назва феодалів у Польщі, Литві та Україні, основним заняттям яких була військова служба.

Тема: Національно-визвольна боротьба українського народу проти Речі Посполитої у серед. XVII ст. Відродження Української держави

- Військо Запорізьке – загальна назва козацького війська, державне утворення, що виникло у ході повстання Богдана Хмельницького в середині XVII століття на території Середнього Подніпров'я, Полісся, Брацлавщини і Запорожжя;
- Гетьманщина – назва козацької держави на території Наддніпрянщини, Сіверщини, Полісся та Східного Поділля (1649 – 1764 рр.).
- Національно-визвольна війна – війна українського народу сер. XVII ст. на чолі з Б.Хмельницьким за визволення з-під влади Речі Посполитої;
- протекторат – форма міждержавних відносин, за якої одна країна визнає над собою зверхність іншої заради власної безпеки;
- універсал – письмовий законодавчий та виконавчий акт козацького гетьмана, починаючи з часів Б.Хмельницького.

Тема: Українські землі за часів козацької державності (к. XVII – XVIII ст.)

- автономія – право самостійного здійснення державної влади чи управління, надане якійсь частині держави, що здійснюється в межах, передбачених загальнодержавним законом або конституцією;

- Барська конфедерація – військово-політичне об'єднання польської шляхти, створене 1768 р. і спрямоване на збереження необмежених шляхетських прав і привілеїв, а також католицької церкви;
- Велике князівство Руське – назва козацької України (у складі Київщини, Брацлавщини та Чернігівщини) відповідно до умов Гадяцького договору 1658 р.
- Великий згін – насильне переселення мешканців Правобережжя (Подніпров'я) на Лівобережну Україну організоване І. Самойловичем у 1678 – 1679 рр.
- гайдамацький рух – масовий рух повсталих селян проти польського панування у XVIII ст. на Правобережжі;
- Генеральний опис Малоросії – перепис населення колишньої Гетьманщини, організований П. Румянцевим у 1765 – 1767 рр.;
- Жалувана грамота дворянству – видана у 1785 р. російською імператрицею грамота, за якою козацька старшина отримала статус російського дворянства;
- Задунайська Січ – козацька Січ, заснована на р. Дунай у 1776 р. козаками зруйнованої Нової Січі;
- зимівник – назва господарства, хутора козаків, де вони перебували, коли не було військових дій (особливо взимку);
- інтервенція – втручання однієї чи декількох держав у внутрішні справи іншої держави, застосовуючи військові сили;
- козацьке бароко – назва архітектурного стилю, що був поширений на українських землях у другій половині XVII – XVIII ст. та виник наслідок поєднання місцевих архітектурних традицій та європейського бароко;
- Коліївщина – третя, найбільша хвиля гайдамацького руху на Правобережжі у 1768 р. на чолі із гетьманом повсталих М.Залізняком та уманським сотником І.Гонтою
- конституція – основний закон держави, який визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування органів влади;
- Малоросія – офіційна назва Лівобережної України у складі Російської імперії;
- Малоросійська колегія – центральний орган російської адміністрації в Лівобережній Україні, заснований Петром I у 1722 р.;
- Нова (Підпільненська) Січ – остання Запорозька Січ на Дніпрі (1734-1775 рр.);
- опришки – учасники національно-визвольної та антифеодальної боротьби на Західній Україні у XVI – XIX ст.

- паланка – адміністративно-територіальні одиниці (округи) земель Запорозької Січі;
- Паліївщина – козацько-селянське повстання під проводом Фастівського полковника Семена Палія в 1702 – 1704 рр.
- Руїна – період в історії України 60-х – 80-х рр. XVII ст., який характеризується боротьбою за владу між представниками козацької верхівки, поділом України по Дніпру та втручанням у її внутрішні справи іноземних держав (Московського царства, Речі Посполитої, Оманської імперії);
- Слобожанщина – історична область, яка охоплює території сучасних Харківської, Сумської, Донецької, Луганської областей України та частину Воронежської, Белгородської і Курської областей Росії;
- Чорноморське козацьке військо – створене у 1787 р. на основі частини колишніх запорозьких козаків Нової Січі козацьке прикордонне військо, яке було переселено на Кубань.

Тема: Період кризи феодално-кріпосницьких відносин і початок національного відродження в Україні (кінець XVIII – перша пол. XIX ст.)

- абсолютизм (абсолютна монархія) – необмежена влада правителя, яка ґрунтується на сваволі і за якої досягається високий ступінь державної влади;
- антифеодальний рух – суспільний рух проти панування феодальних відносин – кріпацтва;
- губернія – адміністративно-територіальна одиниця Російської імперії на чолі з губернатором; • генерал-губернаторство – велика адміністративно-територіальна одиниця Російської імперії, до складу якої входило декілька губерній;
- декабристи – представники опозиційного російського дворянства, які боролися за повалення царату (самодержавства), скасування кріпацтва та демократизацію Росії у першій чверті XIX ст.;
- «Книга буття українського народу» – програмний документ Кирило-Мефодіївського братства, автором якого був М.Костомаров;
- «Конституція» М.Муравйова – програмний документ Північного товариства декабристів;
- масонство – релігійно-етичний рух, прибічники якого закликали до морального самовдосконалення й об'єднання людей за принципами Свободи, Рівності, Братерства;
- національна ідея – ідея (сукупність ідей), яка покликана об'єднати націю задля вирішення нагальних для нації завдань;

- національне відродження – пробудження національної самосвідомості народів, які не мали власної державності;
- нація – історична спільність людей, що складається у процесі формування спільної території, економічних зв'язків, мови, етнічних особливостей культури й характеру (менталітету);
- промисловий переворот – перехід від ручної праці до машинної, від мануфактур до фабрик і заводів;
- «Руська правда» П.Пестеля – програмний документ Південного товариства декабристів;
- самодержавство – форма абсолютизму в Російській імперії; • опозиція – протидія, опір панівній думці влади;
- суспільно-політичний рух – рух, учасники якого пропонують різноманітні ідеї вдосконалення життя суспільства;
- цензура – система державного нагляду за змістом та розповсюдженням інформації.

Тема: Україна в другій пол. XIX ст.

- Братство тарасівців – українська таємна студентська організація 1891-1893 рр. на чолі з І.Липою, метою яких була боротьба здобуття державної незалежності України;
- Громади – напівлегальні непартійні об'єднання української інтелігенції другої половини XIX ст.;
- громадівський рух – культурно-просвітницька діяльність громад у Наддніпрянській Україні в 60-70-х рр. XIX ст.;
- земства – органи місцевого самоврядування в повітах та губерніях Російської імперії, що були створені земською реформою 1864 р., і які опікувалися школами, лікарнями, культурою, благоустроєм тощо;
- колоніальний характер економіки – використання однією країною економічного потенціалу іншої задля власних потреб;
- народники – представники російського суспільно-політичного руху другої половини XIX ст., метою якого було розбудова соціалістичного суспільства на основі селянських общин;
- «Основа» – перший український щомісячний журнал, який видавався у м.Санкт-Петербург громадою у 1861-1862 рр.;
- реформи – перетворення в державі, здійснюване владою законними засобами;

- хлопомани – частина українських і польських (з українським корінням) студентів Київського університету, які вирішили присвятити себе дослідженню української культури, яких очолив В.Антонович.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

Українські землі у XX – XXI ст.

Тема: Українські землі на початку XX ст. (1900 – 1917 рр.)

- відруб – ділянка з громадських земель, яку виділяли селянинові в особисту власність, коли він виходив з громади;
- «Громадська думка» – перша щоденна українська газета, яка виходила у Києві 1905-1906 рр.
- Державна Дума – назва парламенту (законодавчого органу влади) в Російській імперії;
- економічна криза – різке погіршення економічного стану країни, що виявляється в значному спаді виробництва, порушенні виробничих зв'язків, що склалися, банкрутстві підприємств, зростанні безробіття, і у результаті — в зниженні життєвого рівня, добробуту населення;
- монополія – об'єднання підприємств однієї галузі, яке панує на ринку;
- політична реакція – репресивна політика державної влади щодо учасників революції, спрямована на силове зміцнення пануючого режиму;
- Революційна українська партія (РУП) – перша українська політична партія Наддніпрянщини, яка була заснована в Харкові 1900 р. (Д.Антонович)
- синдикат – об'єднання підприємств, які зберігають виробничусамостійність, а для комерційної діяльності створюють спільне підприємство;
- страйк – організоване масове або часткове припинення роботи чи інша протидія нормальному (традиційному) перебігу виробничого процесу з метою домогтися виконання певних вимог;
- Товариство українських поступовців (ТУП) – таємна українська політична організація Наддніпрянщини, заснована в Києві 1908 р., метою якої було об'єднання всіх українських сил для боротьби за національне відродження;
- Українська народна партія (УНП) – політична партія Наддніпрянщини, заснована М.Міхновським у 1902 р., яка відстоювала ідею цілковитої незалежності України;
- Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП) – українська політична партія соціалістичного спрямування, яка була основана 1905 р. з колишньої РУП (В.Винниченко, С.Петлюра, М.Порш);

- Українська соціал-демократична спілка («Спілка») – українська політична партія соціалістичного спрямування, яка була заснована у 1904 р. М.Меленевським;
- «Хлібороб» – перша україномовна газета Наддніпрянської України, яка виходила друком у 1905 р. у м. Лубнах;
- хутір – вид сільського поселення, господарство з належною до нього землею, поселення поза селом;
- чорносотенці – дзбірна назва для низки російських монархічних і ультранационалістичних організацій, що виникли після революції 1905 року в Російській імперії.

Тема: Українські національно-визвольні змагання (1917 – 1921 рр.)

- автономізація – 1) у часи революції 1917 р. політична боротьба народів колишньої Російської імперії за отримання автономії у межах нової демократичної Російської федерації; 2) план перетворення незалежних радянських республік, які утворились у 1918 – 1920 рр. внаслідок громадянської війни на теренах колишньої Російської імперії, в автономні складові Російської Федерації;
- автономія – самоуправління певної території держави, що наділена самостійністю у вирішенні питань місцевого значення у межах, установлених центральною владою;
- анархізм – ідейно-теоретична та соціально-політична течія, в основі якої заперечення державного управління суспільством;
- Антанта – військово-політичний союз, створений 1904 – 1907 рр., основними членами якого були Росія, Великобританія та Франція;
- білий рух (білі, білогвардійці) – військово-політичний рух, сформований у ході громадянської війни в Росії 1917 – 1923 рр. з метою повалення радянської влади і поновлення єдиної неподільної Росії на основі принципів монархізму;
- більшовики – представники Російської соціал-демократичної робітничої партії (більшовиків) РСДРП(б), які закликали до революційного перевороту й швидкого будівництва в Росії соціалізму;
- Блок Центральних держав (Четверний союз) – військово- політичний союз часів Першої світової війни, який остаточно сформувався у 1915 р. у складі Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії та Туреччини;
- Вільне козацтво – національні добровільні військово- міліційні формування часів національно-визвольних змагань 1917 – 1921 років, що діяли в Україні та на Кубані;

- воєнний комунізм – соціально-економічна політика більшовиків у 1919 – 1920 рр., що була реакцією більшовиків на умови громадянської війни, тому являла собою вимушені, тимчасові, насильницькі заходи з метою переходу до комунізму (включав продрозкладку, націоналізацію підприємств, заборону вільної торгівлі тощо);
- Галицько-Буковинське генерал-губернаторство – тимчасова адміністративно-територіальна одиниця з центром у м. Чернівці, створена урядом Російської імперії наприкінці 1914 р. на завойованих російською армією землях Галичини та Буковини, яку очолив Г.Бобринський;
- Генеральний секретаріат – з 28 (15) червня 1917 р. до 22 (9) січня 1918 р. вищий виконавчий орган державної влади в Україні (уряд), складався з 8 секретарств, очолював В. Винниченко;
- Гетьманат – режим правління в Україні гетьмана П.Скоропадського у 1918 р.;
- Головна українська рада – українська політична організація Галичини на чолі з К.Левицьким, яка підтримала Австро-Угорщину під час Першої світової війни, брала участь у формуванні Українських січових стрільців (УСС);
- двовладдя – переплетіння двох гілок влади в Росії після Лютневої революції 1917 р.: Тимчасового уряду і рад робітничих, солдатських і селянських депутатів;
- Державний Секретаріат – перший український уряд ЗУНР, який очолив К. Левицький;
- Директорія – тимчасовий орган державної влади УНР, створений для керівництва повстанням проти гетьмана П.Скоропадського. Після перемоги повстання – вищий орган державної влади УНР;
- Легіон Українських січових стрільців (УСС) – українські бойові частини у межах австро-угорської армії часів Першої світової війни, чисельністю 2,5 тис. осіб;
- лінія Керзона – умовна демаркаційна лінія (східний кордон Польщі, запропонована міністром закордонних справ Великобританії Дж. Керзоном як можливий кордон перемир'я у війні між більшовицькою Росією і Польською республікою під час польсько-радянської війни
- махновський рух (махновщина) – селянський рух 1918- 1921 рр. в Україні (переважно на Катеринославщині), очолюваний Нестором Махно, який сповідував анархічні ідеї;
- Народний секретаріат – перший радянський уряд в Україні на чолі з Артемом, сформований у грудні 1917 р. у Харкові;

- націоналізація – вилучення з приватної власності осіб у власність держави землі та підприємств;
- отаманщина – засилля різноманітних напівбандитських збройних формувань в умовах відсутності реальної державної влади;
- продрозкладка – під час політики «воєнного комунізму» насильне вилучення у селян «надлишків» продовольства;
- регіональні республіки – штучно створенні більшовицькими лідерами республіки в Україні у період з січня по березень 1918 р. (Донецько-Криворізька, Таврійська, Одеська, Донська), в основі формування яких лежить не національно-державний, а економічний принцип державного будівництва;
- самостійники – солдати українського полку ім. П.Полуботка, які 4-5 липня 1917 р. у Києві підняли збройне повстання проти II Універсалу УЦР, у якому йшла мова про відмову від уже проголошеної автономії України, та вимагали від УЦР негайно проголосити самостійність України;
- Світова війна – глобальне військове протистояння держав, яке охоплює значну частину країн світу;
- Союз визволення України – українська політична організація Галичини на чолі з Д.Донцовим, яка підтримала Австро-Угорщину під час Першої світової війни, брала участь у формуванні українізованих військових частин сірожупанників та синьожупанників у межах австро- угорської армії;
- Троїстий союз – військово-політичний союз, створений 1882 р., членами якого були Німеччина, Австро-Угорщина та Італія; пізніше трансформувався у блок центральних держав і протистояв країнам Антанти;
- українізація армії – після Лютневої революції 1917 р. процес утворення у межах російської армії українських військових комітетів;
- Українська Галицька армія – армія ЗУНР;
- Українська держава – назва української держави за часів гетьманату П. Скоропадського 1918 р.;
- Українська Народна Республіка (УНР) – назва української держави, яка була проголошена III Універсалом УЦР 20(7) листопада 1917 р. у складі Росії;
- Універсали УЦР – державно-політичні акти, які видавала УЦР, звертаючись до народу України;
- УСРР – українська радянська держава, проголошена 6 січня 1919 р.;
- федерація – союзна держава, до складу якої входять державні утворення – суб'єкти федерації, що мають часткову самостійність;
- федерація – союзна держава, до складу якої входять державні утворення – суб'єкти федерації, що мають часткову самостійність;
- червона армія – радянські військові сили більшовиків;

- червоний рух (червоні) – більшовики, які боролися за встановлення радянської влади на території колишньої Російської імперії з метою будівництва соціалізму (комунізму);
- червоний терор – масовий терор, здійснюваний більшовиками проти широких соціальних груп, що були оголошені «класовими ворогами», або звинувачувалися в «контрреволюційній» діяльності.

Тема: Радянська Україна в умовах тоталітарного режиму (1921 – 1938 рр.)

- автокефальна церква – православна церква, яка має повну самостійність щодо організаційних та культових питань;
- асиміляція – добровільний або вимушений процес розчинення (втрати) мови, традицій раніше самостійного народу (етносу) чи якоїсь його частини в середовищі іншого, як правило, численнішого народу;
- безробіття — це складне соціально-економічне явище, при якому частина економічно активного населення не має роботи й заробітку;
- ВАПЛІТЕ – Вільна Академія Пролетарської Літератури, літературне об'єднання, яке виникло у Харкові 1926 р. на чолі з М. Хвильовим;
- голодомор – термін, що вживається для позначення масового, штучно організованого сталінським режимом на території УСРР голоду 1932-1933 рр., внаслідок якого померли мільйони людей.
- ГУЛАГ (Главное управление лагерей) – підрозділ Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР 1934-1956 рр., який керував системою виробничо-трудова (концентраційних) таборів;
- експропріація – примусове позбавлення приватної власності без будь-якого відшкодування;
- закон про п'ять колосків – постанова 1932 р. «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності», відома в народі як «Закон про п'ять колосків», згідно з якою законом за крадіжку колгоспного майна передбачався розстріл із конфіскацією всього майна або позбавлення волі терміном не менш ніж на 10 років;
- індустріалізація – система заходів, спрямованих на прискорений розвиток важкої промисловості з метою технічного переозброєння економіки і зміцнення обороноздатності країни;
- інтегральний націоналізм – націоналістична ідеологія ОУН, що заперечувала ліберальні та демократичні цінності й проповідувала рішучі дії заради національних інтересів, автором якої був Д. Донцов;

- карткова система – система розподілу продуктів, товарів та послуг за картками, що індивідуально видаються державою населенню;
- колективізація – примусова система заходів, спрямована на перетворення одноосібних селянських господарств у великі колективні й радянські господарства;
- командно-адміністративна (планова) економіка – економічна система, у якій центральний уряд ухвалює всі рішення стосовно виробництва та споживання товарів та послуг;
- Кооператив – добровільне об'єднання людей, які на пайових засадах спільно займаються певним видом господарської діяльності;
- Коренізація – надання народам СРСР можливості розвивати власні культури, мови, готувати національні кадри з метою посилити вплив комуністичної партії в національних районах; ГОЕЛРО – Державна комісія з електрифікації Росії, перший державний план відбудови економіки Росії після руйнувань громадянської війни 1918-1921 рр. на основі електрифікації;
- машино-тракторна станція» (МТС) – в СРСР державне підприємство, що забезпечувало колгоспи сільськогосподарською технікою (здійснювали обслуговування і ремонт тракторів, комбайнів та іншої сільськогосподарської техніки й давали її в оренду колгоспам);
- Нова економічна політика (НЕП) – економічна політика радянської влади 1921-1928 рр., що прийшла на зміну політиці «воєнного комунізму» та базувалася на впровадженні елементів ринкової економіки;
- осадництво – польська політика колонізації західноукраїнських земель осадниками у 20-30-ті рр. ХХ ст.;
- п'ятирічка – централізовані державні перспективні плани, які були спрямовані на розвиток економіки, техніки, науки, освіти та культури в СРСР на 5 років;
- пацифікація – «умиротворення українського народу» - офіційна назва масових репресій польської влади щодо українського населення Галичини, проведених урядом Польщі восени 1930 р. як реакція на дії ОУН;
- Продподаток – натуральний податок з селянських господарств, запроваджений радянською владою у 1921 р. замість продрозкладки;
- радянська модернізація – заходи радянського керівництва, які передбачали форсовану індустріалізацію та суцільну колективізацію;
- репресії – захід державного примусу, покарання;
- розкуркулення – експропріація індивідуальних селянських господарств - складова частина політика суцільної колективізації СРСР у 30-ті рр. ХХ ст.;

- «Розстріляне відродження» – літературно-мистецька генерація України 1920-1930-х років, репресована сталінським режимом;
- соціалістичний реалізм (соцреалізм) – єдиний офіційно дозволений в СРСР «творчий метод» літератури і мистецтва.
- соціалістичні змагання (соцзмагання) – різноманітні заходи підвищення продуктивності праці засновані не на матеріальній зацікавленості, а на моральній свідомості;
- стаханівський рух масовий робітничий рух у СРСР за підвищення продуктивності праці та досягнення високих виробничих показників. Назва походить від О.Стаханова, який, застосувавши новий метод роботи, встановив рекорд з видобування вугілля;
- «східні креси» – польська назва територій сьогоденної Західної України, Білорусі і Литви, що колись входили до складу Польщі; «східна окраїна»;
- терор – політика придушення, залякування політичних противників жорстокими насильницькими методами;
- тоталітарний режим – політичний режим, який передбачає встановлення всеосяжного державного контролю над усіма сферами життя суспільства засобами терору, знищення демократичних свобод, зосередження влади в руках окремої групи політичної партії;
- трест – централізована форма монополії; об'єднання підприємств, які повністю втрачають свою самостійність
- українізація – політика надання можливості в УСРР розвитку української культури під контролем радянської влади; була складовою частиною загальносоюзної кампанії коренізації;
- Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО) – наймасовіша українська політична організація Галичини, заснована 1925 р. у Львові;
- форсована індустріалізація – шалено швидкі темпи індустріалізації;
- чорна дошка – елемент терору радянської влади, статус села чи району на території Української СРР, який передбачав блокаду та посилений терор голодом цивільного населення під час геноциду українського народу 1932–1933 роки.

Тема: Україна у Другій світовій війні (1939 – 1945 рр.)

- антисемітизм – форма національної та релігійної нетерпимості, яка проявляється у ворожому ставленні до євреїв;

- Бабин Яр – урочище на північно-західній околиці Києва, місце масових розстрілів німецької окупаційної владою мирного населення (переважно євреїв);
 - бліцкріг – тактика нацистської Німеччини ведення швидкоплинної війни;
 - Велика блокада – широкомаштабна акція радянської армії у 1945-1946 рр. проти УПА на Західній Україні, спрямована на повну ліквідацію самостійницького руху;
 - випалена земля – метод ведення війни за допомогою знищення всього корисного, того що може слугувати життєзабезпеченню або існуванню як військ противника, так і цивільного населення — на території, яку може бути зайнято противником;
 - Волинська трагедія – обопільні етнічні чистки українського і польського населення здійснені УПА та польською Армією Крайовою у 1943 р. під час Великої Вітчизняної війни на Волині;
 - Голокост – загибель значної частини єврейського населення Європи в ході систематичного переслідування і знищення його нацистами та їхніми пособниками в Німеччині й на захоплених територіях у 1933-1945 рр.
 - депортація – примусове виселення з постійного місця проживання окремих осіб чи цілих народів;
 - дистрикт «Галичина» – адміністративна одиниця у складі генерал-губернаторства Польща, у період Німецької окупації;
 - Друга світова війна – найбільший військовий конфлікт в історії людства, що тривав з 1 вересня 1939 р. по 2 вересня 1945 р.;
 - ждановщина – ідеологічна кампанія в СРСР, розгорнута у 1946-1949 рр. у галузі науки, літератури, культури та мистецтва, у ході якої були піддані нищівній критиці діяльність інститутів історії України та історії української літератури, творчих спілок, редакцій газет і журналів, видатних діячів української культури. Назва походить від прізвища секретаря ЦК ВКП(б) з питань ідеології А. Жданова;
 - Закерзоння – науково-публіцистична назва українських етнічних територій, розташованих на захід від так званої лінії Керзона, які входили до складу Польщі;
 - колабораціонізм – співпраця з окупаційною владою;
 - космополітизм – теорія і практика, в основу яких покладено тезу про пріоритетність загальнолюдських цінностей над цінностями окремої нації;
 - п'ятирічка відбудови – четверта п'ятирічка (1946-1950 рр.), головним завданням якої була відбудова зруйнованого війною народного господарства;

- лисенківщина – політична кампанія з переслідування групи генетиків і тимчасової заборони генетики, назва якої походить від прізвища радянського академіка Т. Лисенка;
- мобілізація – переведення збройних сил держави, промисловості, транспорту та інших галузей економіки на воєнний стан;
- німецько-радянська війна – війна між СРСР та Німеччиною з 22 червня 1941 р. по 9 травня 1945 р.;
- новий порядок – жорстокий режим, установлений німецько-фашистськими загарбниками на окупованій території України та в інших частинах СРСР, що супроводжувався масовими розстрілами і депортацією місцевого населення;
- Нюрнберзький процес – міжнародний судовий процес на колишніми керівниками нацистської Німеччини, який проходив у м. Нюрнберг з листопада 1945 р. по жовтень 1946 р.;
- операція «Вісла» – етнічна чистка, здійснена у 1947 році під керівництвом Радянського Союзу, Польщі, Чехословаччини, яка полягала у примусовій депортації українців з етнічних територій (Лемківщини, Надсяння, Підляшшя і Холмщини) на ті території у західній та північній частині польської держави, що до 1945 року належали Німеччині, а також у різні регіони СРСР;
- Організація Об'єднаних Націй (ООН) – міжнародна організація, створена у 1945 р. з метою підтримки миру та безпеки у світі;
- оstarбайтери («східні робітники») – німецький термін для означення осіб, вивезених гітлерівцями в роки Другої світової війни на примусові роботи до Німеччини із східних окупованих територій;
- план «Барбаросса» – кодова назва плану воєнної операції фашистської Німеччини проти СРСР, згідно з яким війна проти СРСР повинна була стати «блискавичною», тобто закінчитися перемогою в дуже короткий термін;
- план «Ост – таємний план нацистської Німеччини з проведення освоєння й німецької колонізації земель Східної Європи;
- план Маршалла – програма економічної допомоги країнам Європи після Другої світової війни, висунута держсекретарем США Дж.Маршаллом;
- Поліська Січ – українські партизанські збройні формування, створені Тарасом Бульбою-Боровцем улітку 1941 р., що вели боротьбу як проти німецьких, так і проти радянських військ;
- похідні групи – були створені ОУН («мельниківцями») та ОУН («бандерівцями») з метою організації зі свідомих українців на українських землях органів місцевого самоуправління під час Другої Світової війни;

- радянізація – система заходів, спрямованих на встановлення радянської влади, побудову соціалістичного суспільства за економічною та політичною моделлю СРСР у західноукраїнських землях;
- рейхскомісаріат Україна – адміністративна одиниця нацистської окупаційної влади, яка охоплювала значну частину українських та білоруських земель;
- репатріація – повернення на батьківщину колишніх полонених, біженців, вимушених переселенців;
- рух Опору – антифашистський національно-визвольний рух у роки Другої світової війни проти окупантів;
- Східний вал – оборонні споруди на берегах Дніпра;
- Трансністрія – адміністративна одиниця на Південно- Західній Україні, яка під час окупації перебувала під владою Румунії;
- Українська повстанська армія (УПА) – українське військово-політичне формування, що діяло в Україні у 40-х- 50-х роках і у ході війни вело боротьбу як проти фашистської Німеччини, так і проти радянських військ. Очолив УПА Роман Шухевич.

Тема: Соціально-економічні та політичні процеси в Україні (1950 – 1980 рр.)

- відлига – назва періоду перебування М.Хрущова при владі в СРСР (1954-1964 рр.), що характеризувався політикою десталінізації, політичною реабілітацією і непослідовністю реформ;
- госпрозрахунок (господарський розрахунок) – система економічних відносин, за якої підприємства одержують певну самостійність, відшкодовують витрати на виробництво продукції своїми доходами, розпоряджаються прибутком, матеріально стимулюють якісну працю робітників;
- десталінізація – процес ліквідації наслідків сталінізації, який розпочався у СРСР після смерті Й.Сталіна;
- дефіцит – перевищення попиту над пропозицією товарів та послуг (відсутність певних товарів та послуг на ринку);
- дисидентство – опозиційний рух проти панівного державного ладу, протистояння офіційній ідеології та політиці;
- застій – період правління Л.Брежнєва (1964-1982 рр.), який характеризувався політикою, що заперечувала будь-які спроби оновлення суспільства, консервувала існуючий режим, наслідком чого стало наростання кризи радянського ладу;
- консерватизм – прихильність традиційним цінностям, стабільності, несприйняття радикальних реформ та перетворень;

- кукурудзяна – кампанія надпрограма М.Хрущова – спроба вирішити проблему з кормами худоби, збільшивши обсяги виробництва кукурудзи, але зменшивши посіви пшениці та інших цінних культур в Україні;
- лібералізація – пом'якшення політичного режиму, вільнодумство;
- надпрограма у тваринництві – надпрограма М.Хрущова, метою якої було за 3-4 роки наздогнати США у виробництві м'яса, молока та масла на душу населення;
- науково-технічна революція (НТР) – процес якісного перетворення продуктивних сил на основі досягнень науки і техніки;
- неосталінізм – часткова реанімація сталінської командно-адміністративної системи у часи правління у СРСР Л. Брежнєва;
- номенклатура – панівна партійна еліта в СРСР, що цілком контролювала всі сфери життя суспільства;
- політична реабілітація – виправдання, поновлення доброго імені чи репутації несправедливо обвинуваченої, обмовленої або засудженої особи;
- правозахисник – кожен, хто сповідує філософію верховенства прав людини, висловлює власні думки та виступає на захист прав людини;
- раднаргоспи – територіальні органи управління, створені у 1957 р. замість галузевих міністерств;
- розвинений соціалізм – пропагандиське кліше радянської влади, що означало вищий тип людської цивілізації, досягнутий лише в СРСР, "перехідний етап до комунізму";
- русифікація – сукупність дій та умов, спрямованих на зміцнення російської національно-політичної переваги в країнах, що входять до складу Росії, чи перебувають в сфері її впливу, за допомогою російської мови і культури та з метою подальшої асиміляції осіб неросійської національності;
- самвидав – у СРСР неофіційне копіювання і розповсюдження творів, не схвалених радянським режимом;
- стагнація – застій в економічному розвитку;
- Українська робітничо-селянська спілка (УРСС) – українська підпільна організація, заснована на Львівщині у 1959 р. Л.Лук'яненком, яка ставила за мету побудову незалежної радянської соціалістичної держави;
- урбанізація – прискорений розвиток міст та збільшення міського населення;
- хрущовки – як правило п'ятиповерхові панельні і цегляні будинки без технічного поверху, ліфту і сміттєпроводу, що масово споруджувалися в СРСР під час правління Микити Сергійовича Хрущова за що і отримали в народі його ім'я;

- цілинна епопея – надпрограма М.Хрущова з освоєння цілинних земель, у якій взяло участь 80 тис. українських юнаків та дівчат;

- шістдесятники – нове покоління митців, які відійшли від шаблонної тематики попередніх часів, не закликали до боротьби за мир, не писали про передовиків колгоспників і робітників заводів, а виходили з того, що «...поезія має бути поезією, а не агітацією у віршованій формі».

Тема: Україна на зламі століть (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)

- анексія (від латин, *annexio* – приєднання) – насильницьке приєднання однією державою території іншої держави, здійснене всупереч нормам міжнародного права;

- багатопартійна система – політична система при якій функціонує і ведуть боротьбу за владу багато партій, які виражають інтереси різних прошарків суспільства;

- гіперінфляція – надзвичайно високий рівень інфляції; різке зростання кількості грошових знаків в обігу та швидке зростання цін, що спричиняє швидке знецінення грошової одиниці та зниження рівня життя людей;

- гласність – політичний курс керівництва КПРС у роки «перебудови», спрямований на введення обмеженої, контрольованої свободи слова в країні в інтересах проведення політики М. Горбачова;

- громадянське суспільство – сукупність незалежних від держави громадян, громадянських інституцій, що протистоять державі в справі захисту приватних, сімейних, групових інтересів і контролюють державу в справі захисту нею загальносуспільних, національних інтересів;

- декларація (від латин, *declaration* – заява, оголошення) – урочисте проголошення основних принципів, а також документ, у якому вони викладені;

- дефіцит бюджету – сума, на яку рівень видатків бюджету перевищує суму надходжень;

- дивіденди (від латин, *dividendum* – те, що треба розділити) – частина прибутку, яку отримують окремі члени акціонерного товариства відповідно до вкладеного ними капіталу;

- емісія грошова (від латин, *emission* – випускання) – друкування і вливання грошових знаків у грошовий обіг;

- інкорпорація (від латин, *inkorporatio*) – включення, приєднання державою до свого складу нових земель;

- конвенція (від латин, *convention* – договір) – міжнародний договір, переважно з якого-небудь спеціального питання;

- монетарна політика – політика держави, що впливає на кількість грошей в обігу з метою забезпечення стабільності цін, повної зайнятості населення, зростання реальних обсягів виробництва;

- націоналізм – світогляд, ідеологія, політична практика захисту національних інтересів, збереження національної самобутності при повазі до інших народів;

- національна, або етнічна, меншина – представники етнічної групи, які сприймають себе національною спільнотою, проживають на території певної держави, є її громадянами, але не належать до її корінного етносу;

- нація етнічна (культурна) – спільність людей, яка усвідомила свою культурну особливість, самобутність, має власну гідність, об'єднується навколо своєї культурної еліти, але їде нездатна захистити себе політично;

- нація політична – нація, яка ґрунтуючись на етнокультурному самоусвідомленні, здатна до політичних засобів захисту національних інтересів, прагне створити та створює власну державу;

- «нове мислення» – система поглядів, концепція політичної діяльності, яка сприяє об'єктивному усвідомленню соціальних реалій сучасної доби, масштабів глобальних проблем. Серцевиною нового мислення є положення про пріоритет загальнолюдських цінностей та визнання того, що в сучасних умовах війна як знаряддя політики повинна бути виключена з життя суспільства. Концепція «нового мислення» активно впроваджувалася у життя генеральним секретарем ЦК КПРС М.Горбачовим. "Нове мислення" сприяло закінченню «холодної війни»

- окупація (від латин, occupation – загарбання, оволодіння) – зайняття збройними силами однієї держави частини або всієї території іншої держави без отримання суверенних прав на неї;

- олігархія (від грец. oligos – нечисленний і arche – влада) – одна з форм державного правління, при якій політична влада належить невеликій групі осіб;

- Перебудова – загальна назва сукупності політичних і економічних реформ, що проводилися в СРСР у 1985 – 1991 роках. Складові частини Перебудови: у внутрішньополітичній сфері – політика гласності та демократизація суспільного життя; в економіці – введення елементів ринкових відносин; у зовнішній політиці – відмова від надмірної критики так званого капіталістичного ладу, значне поліпшення відносин зі США та демократичними країнами Західної Європи, визнання пріоритету загальнолюдських цінностей і глобальних світових проблем. До початку 1990-х років Перебудова призвела до загострення кризи в усіх сферах життя суспільства, що спричинило ліквідацію влади КПРС і розпад СРСР.;

- плюралізм (від латин, pluralis – множинний) – принцип демократії, що визнає право на існування великої кількості методів, підходів, партій, напрямів, ідеологій;

- політичний вакуум – період, стан безвладдя в період заміни однієї влади іншою;

- правовий нігілізм (від латин, nihil – ніщо, нічого) – спотворений стан правосвідомості особи, суспільства, групи, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний намір;

- президент (від латин, praesidentis – той, що сидить попереду) – обраний на певний строк глава держави; виборний голова, керівник установи, організації, товариства;

- преференції економічні (від фр. preference – перевага) – надання державою пільг і переваг підприємствам з метою створення сприятливих умов для їх діяльності;

- «Прискорення» – гасло періоду перебудови, яке передбачало стимулювання економіки СРСР шляхом запровадження новітніх технологій. Передбачалося на початок ХХІ ст. подвоїти економічний потенціал СРСР;

- референдум – спосіб прийняття законів або важливих рішень загальнодержавного чи місцевого значення шляхом голосування населення;

- тоталітаризм (від латин, totalis – весь, цілий, повний) – політичний режим, що характеризується відсутністю демократичних свобод, диктатурою та повним (тотальним) контролем і регламентацією держави над усіма сферами життя суспільства й особи.

10 МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Реалізація навчально-виховних завдань потребує комплексного використання різноманітних методів навчання, які мають забезпечити взаємопов'язану та цілеспрямовану діяльність педагога й студентів. Методи навчання реалізуються через систему прийомів та засобів навчальної діяльності. Вони мають забезпечити взаємозв'язок трьох компонентів: мотиваційного, організаційно-ділового і контрольного-оцінного. У першому випадку треба використовувати методи, спрямовані на формування у студентів інтересу до пізнавальної діяльності. У групі організаційно-ділового компоненту виділяють методи організації і забезпечення мисленнєвої діяльності (індуктивний, дедуктивний, репродуктивного та пошукового

характеру). Такі методи називають словесними, наочними і практичними. У групі контрольно-оцінного компонента визначають методи пов'язані з контролем за навчальною діяльністю студентів.

До словесних методів навчання належать: лекція, розповідь, пояснення, бесіда. Ці методи використовуються під час лекційних та семінарських занять з дисципліни «Історія України».

Лекція – це метод, за допомогою якого педагог у словесній формі розкриває сутність наукових понять, явищ, процесів, логічно пов'язаних, об'єднаних загальною темою. Лекційний матеріал подається у вигляді презентацій за допомогою медіа-проектора. Під час лекцій аналізуються проблемні ситуації, зорганізується зворотній зв'язок з аудиторією шляхом формування запитань і стислих відповідей з обох сторін.

Розповідь – це метод навчання, який передбачає оповідну, описову форму розкриття навчального матеріалу з метою спонукання студентів до створення в уяві певного образу.

Пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого педагог розкриває сутність певного явища, закону, процесу. Він ґрунтується не стільки на уяві, скільки на логічному мисленні з використанням попереднього досвіду студентів.

Бесіда передбачає використання попереднього досвіду студентів з певної галузі знань і на основі цього приведення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже наявних. З цього погляду виділяють два види бесіди: евристичну й репродуктивну. За місцем у навчальному процесі розрізняють вступну, поточну й підсумкову бесіди.

Ефективне навчання неможливе без широкого використання наочних методів. Вони зумовлені діалектичними закономірностями пізнання і психологічними особливостями сприймання. Наочні методи передбачають насамперед використання демонстрації та ілюстрації. При цьому варто зауважити, що ці методи можуть застосовуватись як прийоми реалізації вимог інших методів.

Демонстрація – це метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у натурі, динаміці.

Ілюстрація – метод навчання, за допомогою якого предмети і процеси розкриваються через їх символічне зображення (світлини, малюнки, схеми, графіки та ін.).

Досить суттєвим у використанні наочних методів навчання є володіння технологією і технікою виготовлення й використання засобів демонстрації та ілюстрації. Особливої уваги потребує використання технічних засобів

навчання, й зокрема комп'ютерної техніки. Зазначений метод відіграє значну роль у процесі організації самостійної роботи студентів.

Під час виконання самостійної роботи використовуються інтерактивні методів навчання (робота у малих групах, мозковий штурм, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань). Окрім того з метою активізації розумової діяльності студентів застосовуються: проблемний виклад навчального матеріалу, частково-пошуковий метод.

Проблемний виклад передбачає створення викладачем проблемної ситуації, допомогу студентам у виділенні та «прийнятті» проблемного завдання, використанні словесних методів (лекції, пояснення) для активізації мисленнєвої діяльності студентів, спрямованої на задоволення пізнавального інтересу шляхом отримання нової інформації.

Частково-пошуковий метод включає студентів у пошук шляхів, прийомів і засобів розв'язання пізнавального завдання. Для забезпечення дієвості цього методу необхідно створити проблемну ситуацію і спонукати студентів до розуміння і «прийняття» пізнавального завдання; керувати ходом пошукової мисленнєвої діяльності студентів з використанням системи логічно вмотивованих запитань; стимулювати і схвалювати пізнавальну діяльність студентів у процесі розв'язання навчальних завдань; аналізувати успіхи і помилки, труднощі.

На семінарських заняттях розглядаються теоретичні положення відповідно до тематичного плану занять з використанням мультимедійного обладнання.

Оцінювання знань ЗВО здійснюється відповідно до «Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань ЗВО Чернігівського національного технологічного університету», погодженого вченою радою ЧНТУ (протокол № 9 від 26.10.2015 р.) та затвердженого наказом ректора ЧНТУ від 29.10.2015 р. №181.

З дисципліни ЗВО може набрати до 60% підсумкової оцінки за виконання всіх видів робіт, що виконуються протягом семестру і до 40% підсумкової оцінки – на заліку.

Підготовка та виконання всіх тем семінарських занять, зазначених у робочій навчальній програмі з дисципліни, є обов'язковим. Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із ЗВО під час лекцій, семінарів та консультацій. З метою об'єктивної перевірки знань на семінарських заняттях застосовуються усне опитування, письмові контрольні роботи, тестовий контроль. Самостійна робота перевіряється шляхом написання рефератів, есе, тестів, а також усного опитування.

Результати поточного контролю за відповідний модуль оприлюднюються викладачем на наступному аудиторному занятті. Бали, які набрані ЗВО під час модульних контролів, складають оцінку поточного контролю.

Семестровий контроль у вигляді *екзамену* проводиться під час сесії з трьома запитаннями: двома теоретичними (по 10 балів максимум за кожне) та одним практичним у формі тесту (20 балів максимум). Оцінка за результатами вивчення дисципліни формується шляхом додавання підсумкових результатів поточного контролю до екзаменаційної оцінки. Взаємозв'язок між набраними балами і оцінкою наведений у розділі 12.

В випадку повторного складання екзамену всі набрані протягом семестру бали анулюються, а повторний екзамен складається з трьома питаннями: двома теоретичними (по 30 балів максимум за кожне) та одним практичним (40 балів максимум). Екзаменаційні білети знаходяться у пакеті документів на дисципліну.

У випадку, якщо ЗВО протягом семестру не виконав в повному обсязі передбачених робочою програмою всіх видів навчальної роботи, має невідпрацьовані теми семінарських занять або не набрав мінімально необхідну кількість балів (20), він не допускається до складання екзамену під час сесії, але має право ліквідувати академічну заборгованість у порядку, передбаченому «Положенням про поточне та підсумкове оцінювання знань ЗВО ЧНТУ».

Повторне складання екзамену з метою підвищення позитивної оцінки не дозволяється.

За результатами семестру в екзаменаційну відомість виставляється оцінка відповідно до шкали оцінювання, що наведена в наступному розділі.

11 ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Залежно від специфіки організації контролю за навчальною діяльністю студентів по засвоєнню дисципліни «Історія України» використовуються такі **форми контролю**: *фронтальна, групова, індивідуальна, комбінована, самоконтроль, взаємоконтроль*.

При *фронтальній формі організації* викладач ставить питання до всієї групи з метою залучення її до обговорення. Форма дозволяє вдало поєднувати перевірку знань з повторенням і закріпленням матеріалу.

Групова форма організації контролю використовується в тих випадках, коли перевіряються підсумки навчальної роботи або хід її виконання частиною, групою студентів групи, що одержала певне завдання. При цьому питання ставляться перед групою, в їх вирішенні беруть участь студенти, які

працювали в складі даної групи, і обов'язково залучаються інші студенти групи.

Індивідуальний контроль застосовується для ґрунтового ознайомлення викладача із рівнем навчальних досягнень окремих студентів. При цьому звертається увага на осмислений характер відповіді студента, логічність його суджень, доказовість положень, уміння застосовувати засвоєні знання на практиці. Цей вид контролю здійснюється на семінарі чи консультації, залежить від часу, що відводиться на контроль, характеру й обсягу вивченого матеріалу, рівня підготовки студентів.

Комбінована форма контролю поєднує індивідуальний контроль з фронтальним і груповим: викладач одночасно викликає для відповіді декількох учнів, один з них відповідає усно, 1-2 готуються до відповіді, виконуючи роботу письмово на дошці, а решта студентів виконує індивідуальні письмові чи практичні завдання. Перевагою комбінованої форми опитування є можливість ґрунтовно перевірити декількох студентів при порівняно невеликій витраті часу.

Самоконтроль допомагає студентові самостійно розібратися в тому, як він оволодів знаннями, перевірити правильність виконання вправ шляхом зворотних дій тощо.

12 РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточний та проміжний контроль за модулями

Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю	Кількість балів
Змістовий модуль 1.	
<i>Становлення української народності від найдавніших часів до середини XIII ст.</i>	
Робота на семінарських заняттях:	
Усна відповідь	0..3
Реферат	0..5
Активність (доповнення усної відповіді)	0..3
Тест	0..10
РАЗОМ за 1 МОДУЛЬ (максимально)	0..15
Змістовий модуль 2.	
<i>Українські землі у XIV – XVIII ст.</i>	
Робота на семінарських заняттях:	
Усна відповідь	0..3
Реферат	0..5
Активність (доповнення усної відповіді)	0..3

Тест	0..10
РАЗОМ за 2 МОДУЛЬ (максимально)	0..15
Змістовий модуль 3.	
<i>Українські землі к. XVIII ст. до повалення самодержавства в Російській імперії</i>	
Робота на семінарських заняттях:	
Усна відповідь	0..3
Реферат	0..5
Активність (доповнення усної відповіді)	0..3
Тест	0..10
РАЗОМ за 3 МОДУЛЬ (максимально)	0..15
Змістовий модуль 4.	
Шлях України до незалежності (1917 – 1991 рр.). Україна на сучасному етапі	
Робота на семінарських заняттях:	
Усна відповідь	0..3
Реферат	0..5
Активність (доповнення усної відповіді)	0..3
Тест	0..10
РАЗОМ за 4 МОДУЛЬ (максимально)	0..15
Семестрова оцінка поточного контролю	0..60

13 Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90–100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
75-81	C		
66-74	D	задовільно	
60-65	E		
0-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

14 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

ОСНОВНА

1. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. – К., 1992.
2. Баран В. Д. Давні слов'яни. – К., 1998.
3. Баран В. Д., Козак Д. Н., Терпиловський Р. В. Походження слов'ян. – К., 1991.
4. Безотесний М. Т. Україна в добу сталінщини: історія опору. – К., 2002.
5. Бережинський В. Г. Україна в роки першої світової війни. – К., 2001.
6. Бойко А. Д. Історія України. – 2 вид., доп., – К., 2004.
7. Боплан Г. Опис України. Меріме П. Українські козаки та їх останні гетьмани. – Львів, 1990.
8. Борщак І., Мартель І. Іван Мазепа: життя і пориви великого гетьмана. – К., 1991.
9. Брайчевський М. Приєднання чи возз'єднання? // Україна. – 1991. – № 16.
10. Брайчевський М. Ю. Походження Русі. – К., 1968.
11. Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. – К., 1989.
12. Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада. – К., 1997.
13. Верстюк В. Ф., Осташко Т. С. Діячі Української Центральної Ради. – К., 1998.
14. Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада: період становлення // Український історичний журнал. – 2007. – №2. – С. 23
15. Верстюк В. Ф. Політична боротьба за владу в Українській Народній Республіці в перші місяці її проголошення // Український історичний журнал. – 2008. – №1. – С. 4 – 31.
16. Ветров Ігор. Економічна експансія Третього рейху в Україні 1941 – 1944 рр. – К., 2000.
17. Воронцов І., Пилявець Ю. Голод 1946 – 1947 рр. – К., 1993.
18. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – К., 1994.
19. Грушевський М. С. Очерк истории украинского народа. – К., 1990.
20. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. – К., 1992 – 1998. – Т. 1 – 10.
21. Гуслистий К. Коліївщина: історичний нарис. – К., 1947.
22. Давня історія України. – Т. 1 – 2. – К., 1997, 1998.
23. Давня історія України. – К., 2000. – Т. 3.
24. Дорошенко Д. Історія України 1917 – 1923 рр. – Т. 1. – Ужгород, 1932.
25. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914 – 1920). – Мюнхен, 1969.

26. Дорошенко Д. Нарис історії України: У 2 т. – К., 1991.
27. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. – К., 1993.
28. Етнонаціональні процеси в Україні: історія та сучасність. – К., 2001.
29. Єфименко О. Я. Історія України та її народу. – К., 1992.
30. Історія русів. – К., 1992.
31. Історія України в особах. Давньоруська держава. – К., 1997.
32. Історія України в особах. Литовсько-польська держава. – К., 1997.
33. Історія України: Навч. посіб. / В. М. Литвин, В. М. Мордвинцев, А. Г. Слюсаренко. – К., 2002.
34. Історія України: Нове бачення. – 2-ге вид. – К., 2002.
35. Історія України: Підруч. для студентів вищих навч. закладів / Ю. Д. Зайцев, Я. Д. Ісаєвич, Я. Й. Грицак та ін. – 3-є вид. – Л., 2002.
36. Конституція України – К., 1996.
37. Котляр Н. Ф., Смолий В. В. История в жизнеописаниях. – К., 1990.
38. Кривоніс В. М., Марочко В. І. Органи юстиції та правопорядку в роки колективізації та голодомору 1932 – 1933 рр. / Голод 1932 – 1933 рр. в Україні. – К., 2003.
39. Крижицький С. Д., Зубар В. М., Русяєва А. С. Античні держави Північного Причорномор'я. – К., 1998.
40. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. – К., 1984.
41. Крупницький Б. Д. Гетьман Мазепа та його доба. – К., 2001.
42. Кульчицький С. В. Нотатки про українські революції – К., 2001.
43. Литвин В. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.). – К., 2001.
44. Лола О. Гайдамацький рух на Україні в 20 – 60-х роках ХVІІІ ст. – К., 1965.
45. Мала енциклопедія етносторонства. – К., 1996.
46. Мала енциклопедія українського козацтва. – Донецьк, 2000.
47. Малий словник історії України. – К., 1997.
48. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. – К., 1993.
49. Національні відносини на Україні: запитання і відповіді. – К., 1991.
50. Національні відносини в Україні у ХХ ст. Збірник документів і матеріалів. – К., 1994.
51. Огієнко І. І. Українська церква. – К., 1993.
52. Пассек Т. Трипільська культура. – К., 1990.
53. Петров В. П. Походження українського народу. – К., 1992.
54. Полководці Війська Запорозького. – К., 1998.

55. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – К., 1992.
56. Савчук Н. О. Українська держава за гетьманування Ю. Хмельницького (1659 – поч. 1663 рр.) – Кам'янець-Подільський, 2001.
57. Сторінки історії України ХХ ст. – К., 1992.
58. Субтельний О. Україна. Історія. – К., 1993.
59. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 1: Бунтян К. П. Мурзін В. Ю., Симоненко О. В. На світанку історії. – К., 1998.
60. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 3: Сарбей В. Г. Національне відродження України (XIX – поч. ХХ ст.).
61. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 3: Баран В. Д. Давні слов'яни.
62. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 4: Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь.
63. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 5: Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь.
64. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 6: Русина О. В. Україна під татарами і Литвою.
65. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 7: Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.).
66. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 8: Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна.
67. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 9: Сарбей В. Т. Національне відродження України.
68. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 10: Рубльов О. С., Ресент О. П. Українські визвольні змагання. 1917 – 1921 рр.
69. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 11: Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921 – 1939 рр.).
70. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 12: Коваль М. В. Україна в Другій Світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939 – 1945).
71. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 13: Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-ті рр.).
72. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 14: Литвин В. М. Україна на межі тисячоліть (1991 – 2000 рр.).
73. Україна крізь віки: У 15 т. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 15: Трощинський В. П. Шевченко А. А. Українці в світі.
74. Україна: ХХ століття: У 2 кн. / В. Литвин, В. Смолій, М. Шлаковатий. – К., 2002.
75. Українська ідея. Історичний нарис. – К., 1995.

76. Шаповал Ю. І. Україна ХХ ст.: особи та події в контексті важкої історії. – К., 2001.
77. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків: В 3 т. – К., 1991.
78. Яковенко Н. Нарис історії України: З найдавніших часів до кінця ХVІІ ст. – К., 1997.

ДОПОМІЖНА

1. Антонович В. Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К., 1995.
2. Апанович О. М. Гетьмани України і кошові отамани Запорізької Січі. – К., 1993.
3. Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941 – 1945. – К., 2000.
4. Білорус О. Г. Глобалізація і національна стратегія України. – К., 2001.
5. Білоус Н. О. До питання про запровадження магдебурзького права в Києві // Український історичний журнал. – 2008. – №1. – С. 123 – 135.
6. Боечко В., Ганжа О. Формування державних кордонів України у 1917 – 1940 рр. – К., 1991.
7. Борщак І. Мазепа, Орлик, Войнаровський. – Л., 1991.
8. Бутейко А. Д. Куди прямує Україна. – К., 2001.
9. Великий українець. Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського. – К., 1992.
10. Видатні постаті в історії України ІХ – ХІХ ст.: Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети. – К., 2002.
11. Винниченко В. Відродження нації. – Ч. 1 – 3. – Київ-Відень, 1920 – 1990.
12. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. – К., 1991.
13. Володарі Гетьманської булави. – К., 1994.
14. Воля Олесь. Мор. Книга буття України. – К., 1991.
15. Геродот із Галікарнасу. Скіфія: Найдавніший опис України з V століття перед Христом. – К., 1992.
16. Головченко В. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України. Нариси з історії української соціал-демократії ХХ ст. – Харків, 1996.
17. Грушевський М. С. На порозі нової України. – К., 1991.
18. Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
19. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст. Нариси політичної історії. – К., 1993.
20. Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині ХVІІ – ХVІІІ ст.: кордони, населення, право. – К., 1996.
21. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні 20 – 30 рр. – К., 1991.

22. Даниленко В. М., Касьянов Г. В. Сталінізм і українська інтелігенція (20 – 30-ті роки). – К., 1991.
23. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація. – К., 1998.
24. Драгоманов М. П. Вибране. – К., 1991.
25. Дужий П. За яку Україну боровся Степан Бандера. – К., 1998.
26. Єфремов С. Щоденники. 1923 – 1929. – К., 1997.
27. Залізняка Л. Л. Від склавинів до української нації. – К., 1997.
28. Іванова Р. П. Михайло Драгоманов у суспільно-політичному русі Росії та України (І-ша половина ХІХ ст.). – К., 1971.
29. Іваньков І. О. Повстання українського народу проти шляхетської Польщі 1635 – 1638 рр. – К., 2002.
30. Історія українського війська (1917 – 1995). – Л., 1996.
31. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х рр. ХХ ст.). – Л., 1992.
32. Кирило-Мефодіївське товариство. Зб. док.: В 3 т. – К., 1990.
33. Колективізація і голод на Україні 1929 – 1933 рр. Збірник документів і матеріалів. – К., 1992.
34. Командири великого голоду: Поїздки В. Молотова і Л. Кагановича в Україну та на Північний Кавказ. 1932 – 1933 р. – К., 2001.
35. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор. – К., 1993.
36. Конституційні акти України. 1917 – 1920. – К., 1992.
37. Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж-Нью-Йорк-Львів, 1993.
38. Костомаров М. «Закон божий». – К., 1990.
39. Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. – К., 1998.
40. Котляр М. Ф. Данило Галицький – К., 2001.
41. Кульчицький С. В. Закономірності еволюції радянської влади (короткі тези) // Український історичний журнал. – 2007 – №6 – С. 181 – 218.
42. Лисенко О. Є. Тематика Другої світової війни на сторінках «Українського історичного журналу»: історіографічна ретроспектива на суспільно-політичному тлі // УІЖ. – 2007 – №6 – С. 119 – 142
43. Лисяк-Рудницький І. Політична думка українських дисидентів // Нариси історії нової України. – Л., 1991.
44. Литвин Сергій. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. – К., 2001.
45. Махно Н. Воспоминания. – К., 1991. – Кн.1 – 3.
46. Международная комиссия по расследованию голода в Украине 1932 – 1933 годов: Итоговый отчет. 1990 г. – К., 1992.
47. Мірчук П. Українська повстанська армія. 1942 – 1952. – Л., 1992.

48. Москвофільство: документи і матеріали. – Л., 2001.
49. Муковський І. Т., Лисенко О. Є. Звитяга і жертвність: Україна на фронтах другої світової війни. – К., 1996.
50. Пам'ять кризь віки // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – К., 2001.
51. Пахльовська Оксана. Біном «Україна-діаспора» сьогодні: криза і перспектива. – К., 2002.
52. Первый штурм. – М., 1990.
53. Петлюра С. Статті, листи, документи. В 3 т. – К., 1998 – 1999.
54. Петро Шелест: «Справжній суд історії ще попереду» Спогади. Щоденники. Документи. Матеріали. – К., 2003.
55. Пристайко В., Шаповал Ю. Михайло Грушевський. Справа УНЦ і останні роки (1931 – 1934). – К., 1999.
56. Про минуле – заради майбутнього. – К., 1989.
57. Реєнт О. П. Історія України ХІХ – на поч. ХХ ст.: методологічний зріз і тематичні напрями наукового пошуку // УІЖ. – 2007 – № 6 – С. 218 – 232.
58. Реєнт О. П. Українсько-білоруські взаємини у ХІХ – на поч. ХХ ст.: період становлення // УІЖ. – 2008. – №1. – С. 161 – 169.
59. Романов О.М. Західноукраїнська трагедія 1941. – Л.; Нью-Йорк, 2002.
60. Рубльов О.С., Черченко О.А. Західноукраїнська інтелігенція і сталінщина. – К., 1990.
61. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні. Середина 50-х – початок 1990-х років. – К., 1998.
62. Рыбаков Б. А. Язычество древних славян. – М., 1981.
63. Синиця О. І. Українці за межами України. – Івано-Франківськ, 2001.
64. Сідак В., Степанков В. З історії укр. розвідки і контррозвідки. – К., 1994.
65. Сідак В. С. Національні спецслужби в період Української революції 1917 – 1921 рр. – К., 1998.
66. Скоропадський П. Спогади. – Київ-Філадельфія, 1995.
67. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. – К., 1994.
68. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція ХVІІ ст. (1648 – 1676 рр.). – К., 1999.
69. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис. – К., 1999.
70. Солдатенко В.Ф. Новітні тенденції й актуальні проблеми історіографічного освоєння процесів революційної доби 1917 – 1920 рр. в Україні // Український історичний журнал. – 2008. – №1. – С. 75 – 88.
71. Степан Бандера – людина і міф. – К., 2001.
72. Тимошук О.В. Державна варта Української держави. – К., 1998.
73. Крохмалюк Ю. Бої Хмельницького. – Мюнхен-Львів, 1994.

74. Тисяча років української суспільно-політичної думки: В 9 т., 14 кн. / Гол. ред. Т. Гунчак. – К., 2001.
75. Україна партизанська 1941 – 1945 рр. партизанські формування та органи керівництва ними – К., 2001.
76. Україна перед сфінксом майбутнього – К., 2001.
77. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – Т. 1, 2.– К., 1996.
78. Українське козацтво. Мала енциклопедія. – К., 2002.
79. Універсали Богдана Хмельницького. 1648 – 1657. – К., 1998.
80. Універсали Івана Мазепи. – К., 2002.
81. Хойнацька Л. М. Відновлення машинобудівної індустрії України та його соціальні наслідки (1943 – 1950 рр.). – К., 2003.
82. Хрестоматія з історії України. – К., 1993.
83. Центральна Рада: Український державотворчий процес: У 2 ч. – К., 1997.
84. Чайковський А. С. Невідома війна: Партизанський рух в Україні мовою документів, очима історика. – К., 1994.
85. Чайковський А. С. Плен. За чужие и свои грехи. – К., 2002.
86. Чайковський А. С., Щербак М. Г. За законом і над законом. – К., 1996.
87. Ченцов В. В. Політичні репресії в радянській Україні. – К., 2000.
88. Чорнобиль. Зона відчуження. – К., 2001.
89. Чорнобильська трагедія: Документи і матеріали. – К., 1996.
90. Чувардинський А. Г. Гетьман Сагайдачний – К., 2002.
91. Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК–ГПУ–НКВД в Україні: особи, факти, документи. – К., 1997.
92. Шевченко В. Ф., Павленко М. І., Потапов Г. Г. Історія українських політичних партій. – К., 1999.
93. Щербак Н. О. Національна політика царизму у Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX ст.) – К., 2005. – 616 с.

15 ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

<http://izbornyk.org.ua/> – бібліотека текстів з історії української культури, першоджерела з історії української літератури та мови, історії України.

<http://www.gumer.info/> – Бібліотека Гумер – гуманітарні науки

<http://www.nbuv.gov.ua>. – національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

<http://elib.nplu.org/> – національна парламентська бібліотека України

<http://www.history.org.ua/> – Інститут історії України НАН України

<http://www.nibu.kiev.ua/> – Національна історична бібліотека України, м. Київ

<http://www.libkor.com.ua/> – Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка